

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет гуманітарних наук
Кафедра історії

Кваліфікаційна робота

Освітній ступінь – бакалавр

На тему: «Зображення революційних подій 1905 року в газеті «Киевлянин»»

Виконав: студент 4-го року навчання

Спеціальності

032 «Історія та археологія»

Освітньої програми «Історія та археологія»

Медведев Костянтин Вікторович

Науковий керівник Диса К.Л.,

кандидат історичних наук, PhD, доцент

Рецензент Скальський В. В. кандидат історичних наук

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою

Секретар ЕК _____

« _____ » _____ 2020 р.

Київ -2020

Вступ.....	2
Розділ 1. Революція та преса.....	5
1.1 До теорії революції.....	6
1.2 Газета «Киевлянин» у контексті історії преси Російської імперії початку XX століття.....	16
Розділ 2. Реакція газети «Киевлянин» на революційні події 1905 року до маніфесту 17-го жовтня.....	23
2.1 Від перших протестів і до лютого маніфесту.....	24
2.2 Від маніфесту лютого до маніфесту жовтого.....	30
Розділ 3. Реакція газети «Киевлянин» на революційні події 1905 року після маніфесту 17 жовтня.....	38
3.1 Збройні виступи до указу про свободу слова.....	40
3.2 Останній місяць революційних подій 1905 року.....	44
Висновки.....	49
Список джерел та літератури.....	51
Додатки.....	58

Вступ

На момент приходу до влади Миколи II у 1896 році, Російська імперія переживала доволі сильну кризу майже у всіх сферах життя. До тих пір не було завершено індустріалізацію країни, тож більшість населення країни працювало й жило у сільській місцевості, але незважаючи на це, і в аграрному секторі було відчутно доволі сильне відставання. Незважаючи на відмінну кріпацтва і проведення земельної реформи у 60-х роках XIX століття, на території села до сих пір не було створено селянина-землевласника, функціонувала сільська община. Очевидно, що в такому контексті та на тлі поширення на території імперії соціалістичних та ліберальних ідей, розвиток нелегальних партій, загострення станової диференціації, розвитку міста і так далі, питання, чи відбудеться революція не стояло, натомість було питання, коли саме це станеться.

Дослідники теорії революції та історики, які досліджують революційні події 1905-1907 років в Російській імперії, визначають особливе місце преси у контексті творення революції, не дарма існує твердження, що ЗМІ (до яких безпосередньо належать періодичні видання) є «Четвертою владою», таким чином підкреслюючи те важливе місце, яке займають ЗМІ у творенні історії будь-якого соціуму. Сьогодні, в історіографії зображується тільки позитивний вплив діяльності періодичних видань на події революції 1905-1907 років. Панівною є думка, що не в останню чергу через висвітлення таких революційних подій, як стачки, селянські заворушення, мітинги, трагічні події революції протести набули загальноімперського значення. *Актуальність* роботи полягає у вивченні зовсім протилежної позиції у сприйнятті революційних подій 1905 року, а саме в аналізі того, як висвітлювало події революції таке монархічне видання, як газета «Киевлянин». До цього моменту історичні дослідження, в яких застосовувалися номери видання, або не були присвячені революційним подіям 1905 року, або вивчали зовсім інший спектр

проблем, наприклад, антиукраїнську позицію «Киевлянина» у вище зазначений період.

Об'єктом роботи є рецепція подій революції 1905 року в друкованих виданнях. **Предметом** дослідження є реакція на революційні події газети «Киевлянин».

Метою роботи є дослідити, як газета «Киевлянин» представляла своїм читачам резонансні події революції 1905 року та простежити, яким чином та чому вона змінювалася. Виходячи з поставленої мети, були сформовані такі **завдання**:

- На основі синтезу теорії революції та теоретичних напрацювань у галузі преси визначити, яке місце займала газета «Киевлянин» у контексті революційних подій 1905 року.
- Проаналізувати характер реакції газети «Киевлянин» на події від перших стачок на Путилівському заводі і до ухвалення маніфесту 17 жовтня.
- Дослідити характер представлення газетою «Киевлянин» подій від 17 жовтня і до кінця 1905 року та простежити, чи відбулися якісь зміни у реакції газети на революційні події.

Хронологічні межі дослідження – це 1905 рік, найгарячіша і найвпливовіша фаза революції 1905–1907 рр., яка викликала найбурхливішу реакцію у ЗМІ.

Методологія нашого дослідження включає аналіз та синтез історіографічних напрацювань та критичний аналіз джерел.

Джерельна база роботи включає в себе номери газети «Киевлянин» випущенні в період революційних подій 1905 року.

Історіографія Історіографія в роботі використовуються напрацювання авторів теорії революції, зокрема Джека Голдстоуна, Питирима Сорокіна, Брітона Крейна, Боба Джессопа, Барінгтона Мура Молодшого. Теоретики революції внесли вагомий внесок у дослідження цієї проблеми, кожен підхід є в чомусь унікальний. Зокрема, Питирим Сорокін концентрував свою увагу

у дослідженні революції на низці «зламів» суспільства, які, на його думку, і провокують революції. Брітон Крейн здебільшого приділив увагу чинникам, які є каталізатором революцію «зверху» та «знизу», розділивши їх на дві великі групи: проблеми режиму та революційний фон. Боб Джессоп приділив увагу у своєму дослідженні конфліктам усередині суспільства і їх впливам на можливість виникнення революції. Барінгтон Мур Молодший концентрує увагу на типах революції та до якої форми влади призводить кожен з цих типів. Також важливим елементом дослідження є напрацювання істориків, які досліджували революцію 1905-1907 років, таких як Річард Пайпс, Теодор Шанін, Абрахам Ашер. Річард Пайпс концентрує свою увагу на проблемах старого режиму та їхніх наслідках у вигляді революції 1905-1907. Натомість, Теодор Шанін виділяє революцію 1905-1907 як «моменти істини», яка в багатьох аспектах вплинула на події революції 1917. Абрахам Ашер у своїх дослідженнях розглядає революцію 1905-1907 років не просто як випадковість, яка призвела до подій 1917, а як момент, який відкрив нові можливості у соціально та політичному житті населенню Російської імперії.

Структура роботи продиктована її метою і складається зі вступу, трьох розділів і висновків.

1. Революція та преса

Починаючи цей розділ, на нашу думку слід трошки ширше висвітлити його місце у дипломі.

Наразі, як і будь-яке: соціальне, історичне чи культурне явище (у ролі якого, безумовно виступає будь-яка революція), має безліч трактування пояснень та значень. Очевидним є те, що обравши якусь із концепцій, яка описує революцію і не пояснивши свій вибір, подальше дослідження можна просто не проводити. Тож надалі, в розділі буде наведена, так би мовити, генеалогія поглядів на революцію, ми прослідкуємо яким чином можна визначати, що таке революція (і чи підходить під це визначення події 1905-1907 року). Розглянемо, які фактори, на думку авторів із кожного покоління, провокували революції, які сили автори виділяють, як основні у процесі здійснення самої революції. Одразу хотілось би додати, що розділення на покоління є достатньо умовним і запропоноване не мною. Вперше, хоча насправді і поки що востаннє, таку послідовність «поколінь» революції запропонував Джек Голдстоун у своїй праці: «Theories of Revolution: The Third Generation». В якій проаналізувавши найяскравіші дослідження цієї проблеми, він виводить генеалогію трьох «поколінь» теоретиків революції і піднімає питання щодо започаткування нового – четвертого «покоління» дослідників.

Також хотів би зазначити, що в поданому розділі, звісно, не буде проаналізовано весь масив праць, які наводить Джек Голдстоун, хоча б тому що цьому потрібно присвятити не окремий розділ, а щонайменше окрему дипломну роботу. Тож, на нашу думку, слід обрати найяскравіші праці із кожного покоління.

У другому підрозділі буде наведено та проаналізовано теоретичні засади вивчення періодичних видань зокрема, та журналістики періоду Російської імперії загалом і функціонування у цьому контексті газети «Киевлянин», зокрема. На нашу думку, це також дуже важлива частина роботи, яка дозволить не тільки зрозуміти ширший контекст функціонування періодичних

видань у російській імперії, а й більш коректно, критично аналізувати джерельну базу представлену у дипломі.

1.1 До теорії революції

Джек Голдстоун, у своїй статті «Theories of Revolution: The Third Generation», майже не характеризує дослідників першого «покоління» теорії революції. Складається чітке враження (і не на пустому місці), що Джек Голдстоун, якщо можна так висловитись, просто віддає дань дослідникам, які почали розробляти теорію революції, але не більше¹. Сам дослідник пояснює це тим, що незважаючи на те, що автори першого «покоління» (автор вважає, що перше покоління діяло в період з 1900 - 1940 роки, однак одразу зазначає, що первинним під час розділення виступає не хронологія, а методологічні та теоретичні засади)², хоча і провели великі дослідження, але водночас всі ці масивні дослідження не мають великою теоретичної цінності, через описовий метод, який лежить в основі їхніх досліджень³. Насправді, тут можна не погодитися з автором в деяких моментах. Для прикладу, ми можемо взяти працю відомого російсько-американського культуролога та соціолога Питирима Сорокіна «Социология революции» (це один із творів, який рекомендує Джек Голдстоун, як ширше підтвердження своєї думки). У своїй праці Питирим Сорокін і справді, намагається охопити майже всі революції в історії людства⁴, але мені здається, що тут свою роль зіграло явне захоплення позитивізмом самого автора (про це далі), але це і не дивно, бо незважаючи на те, що на початку ХХ століття починається, так би мовити, «нова хвиля» в гуманітарній галузі, а саме початок витіснення вище згаданого позитивізму із гуманітарного дискурсу⁵, багато дослідників залишаються вірними своїм

¹ Goldstone J. Theories of Revolution: The Third Generation // World Politics — 1980. — Vol. 32, №. 3. — P. 425.

² Там само. — P. 425.

³ Там само. — P. 426.

⁴ Сорокин П. Социология революции. — Москва. 2004. — С. 700.

⁵ Яковенко Н. Вступ до історії. — Київ. 2007. — С. 188–192.

переконанням. На нашу думку, в контексті Пителима Сорокіна, як автора доречно стверджувати, що його думки та бачення є продуктом позитивізму в суспільних науках, який так само, як і в гуманітарних дисциплінах, ще активно панував на цій ниві, зокрема і в соціології⁶. Бо, як вже було згадано вище, Пителим Сорокін є не тільки культурологом, але й соціологом.

Повертаючись до теми позитивізму у праці Пителима Сорокіна, на нашу думку, слід коротко охарактеризувати, в чому ж він проявляється. Мабуть основною характерною ознакою є намагання Сорокіна, простежити циклічність революційного процесу в історії. Яскравим прикладом є те, що в своїй праці автор розбирає одні й ті самі сюжети, від Грецьких революцій, які відбувалися у VII – II століть до нашої ери і аж до Російської революції 1917-1923⁷ років (свідком, якої автор був сам)⁸. Під час розгляду цих революцій Пителим Сорокін намагається виділити їхні характерні ознаки за допомогою порівняльного методу, притаманного для відповідного часу, і вже через це простежити, вище згадану циклічність.

Перед нами залишається ще одне питання без відповіді: «Що ж таке революція у розумінні Пителима Сорокіна?» Пителим Сорокін розглядає будь-які революційні процеси, як такий собі злам у поведінці групи людей, по суті поведінковий злам всього суспільства, або більшої його частини. Зокрема автор виділяє такі типи поведінкових злами, або деформації: деформації речових рефлексів⁹ – по суті зміна в мові значної частини суспільства, коли те, що було табуованно обговорювати, критикувати, виходить за межі категорії табу)¹⁰; деформація реакцій покори та влади – автор має на увазі, що під час революційних процесів кількість людей, які не підкорюються вимогам домінуючого класу збільшується до критичної

⁶ Мальсагова И. Х. О. Конт и Н. И. Кареев: развитие позитивизма в России // Вестник Московского Университета — 2011. — №. 4. — С. 210.

⁷ «Российская революция 1917-1923 гг.» — термін, яким користується автор.

⁸ Сорокин П. Социология революции. — Москва. 2004. — С. 101 – 118.

⁹ Там само. — С. 61.

¹⁰ Сюди ж автор відносить і «свободу слова». Там само. — С. 62.

відмітки. В контексті влади, автор вважає, що реагування влади на певні події не є для неї типовими, а саме більш повільними, нерішучими¹¹; деформація трудових рефлексів – на перший план у людини виходить не забезпечення себе за допомогою праці, а уявлення про те, що «революція всіх нагодує»¹²; деформація рефлексів приватної власності – за Сорокіним у індивіда зникає чітка диференціація «своє» – «чуже»¹³; деформація статевих рефлексів – заміна «норми» та «аномалії» в соціо-сексуальному аспекті (дуже сильно відчувається, наскільки Сорокін не сприймає радянську владу, приводячи приклад боротьби проти «буржуазних пережитков»)¹⁴; деформація моральних, релігійних, естетичних норм соціальної поведінки – заміна на нові, або модернізація старих, вище згаданих норм¹⁵.

З урахуванням вище наведених «деформацій», які Питирим Сорокін визначає, як основні передумови революції, можна сформулювати остаточне визначення революції за Сорокіним. Революція — це набір критичних змін в суспільстві, як «зверху» так і «знизу», які в свою чергу призводять до колапсу існуючої системи, з подальшою зміною «норм» та «аномалій» в суспільстві.

На нашу думку, вже на прикладі праці Питирима Сорокіна можна дещо не погодитися з Джеком Голдстоуном, в контексті характеристики твору, як суто наративного¹⁶. Питирим Сорокін, явно не просто описує революційні події, а намагається прослідкувати «тригери», які їх провокують, хоча, безумовно, певна теоретична застарілість простежується.

Безумовно, щоб ширше висвітлити роботи, які Джек Голдстоун відносить до першого «покоління» не достатньо однієї Питирима Сорокіна, тому, на нашу думку, було б доцільно представити працю американського історика Брітона Крейна «The Anatomy of Revolution». Одразу хотів би

¹¹ Сорокин П. Социология революции. – Москва. 2004. – С. 74 – 75.

¹² Там само. – С. 89.

¹³ Сорокин П. Социология революции. – Москва. 2004. – С. 102.

¹⁴ Там само. – С. 119.

¹⁵ Там само. – С. 136.

¹⁶ Goldstone J. Theories of Revolution: The Third Generation // World Politics — 1980. — Vol. 32, №. 3. — P. 425 – 426.

пояснити свій вибір. На нашу думку, робота Брітона Крейна цікава з декількох причин: по-перше, вона значно ближча до наративної розповіді, про яку пише Джек Голдстоун описуючи перше «покоління» своєї генеалогії. По-друге, вона, так би мовити, стоїть в опозиції до поглядів Питирима Сорокін. Революція у Брітона Крейна не носить в собі того негативного підтексту деформації, радикальної зміни усіх суспільних орієнтирів, що ми можемо побачити у Питирима Сорокіна. Брітон Крейн вважає, що революції в першу чергу зароджуються через сподівання на краще майбутнє, а не через нестерпне сьогодення¹⁷. Тож на нашу думку, було б і з цієї причини представити такі два протилежні погляди.

Характеризуючи працю Брітона Крейна, одразу хотілось би зауважити, що вона безумовно, більше схожа на «велику розповідь», що вже було зазначено вище. Подібне можна пояснити, що на відміну від Питирима Сорокіна, Брітон Крейн є істориком і досліджує революцію здебільшого не через вимір соціології, а через призму історії понять зокрема, та історії загалом. (мається на увазі, що автор не зосереджений на соціальних процесах, хоча звісно досліджуючи революції, подібний аспект неможливо оминати).

Говорячи про головні аспекти революції, які виділяє Брітон Крейн, треба сказати, що дослідник виділяє такі два основних фактори, як: проблеми старого режиму¹⁸, революційний фон¹⁹. Давайте розберемося, з кожним із них детальніше.

Проблеми старого режиму за Брітоном Крейном не є чимось монолітним і в першу чергу не обов'язково напряму залежать від дій влади, деякі проблеми є скоріше похідними від політики, яку обирає діюча влада²⁰. Тож проблеми старого режиму можна поділити на дві категорії: безпосередня державна політика та її відображення у соціальному вимірі. До першої категорії слід

¹⁷ *Crane B.* The Anatomy of Revolution. – New York. 1965. – P. 250.

¹⁸ Там само. – P. 27.

¹⁹ Там само. – P. 120.

²⁰ Там само. – P. 30.

відносити: невдалу податкову політику – держава забирає занадто багато грошей, при цьому не забезпечуючи населення соціальними гарантіями²¹; в країні утворюються дефіцит бюджету²²; через державну політику, одна верства населення починає домінувати над іншими²³. До другої категорії слід віднести: неможливість індивіда реалізувати свої бажання у кар'єрному плані – відсутність соціальних ліфтів²⁴; починається розшарування правлячої верхівки, наприклад, якась її частина починає захоплюватися «шкідливими»²⁵ для існуючої системи поглядами²⁶; переконання частини правлячої верхівки, що наявні у них привілеї, приносять суспільству більше шкоди ніж користі²⁷. Таким чином, ми можемо побачити, що дослідник, на відміну від Питирима Сорокіна, простежує не стільки окремі зсуви у суспільстві, як скоріше комплекс соціальних та історичних аспектів революції.

Вже вище було згадано, про такий провокуючий фактор революційних подій, як революційний фон, наразі хотілось би висвітлити це питання дещо ширше. В розумінні Брітона Крейна, революціонер-пригноблений це явище, яке майже не зустрічається в контексті історії революції²⁸. Для аргументації своєї думки він наводить неймовірно малу кількість революцій, які піднімають насправді пригноблені люди (тут автор має на увазі людей, які не мають навіть базових прав, або суттєво в них обмеженні, наприклад, каста недоторканих в Індії, або раби), зокрема згадує революцію рабів на Гаїті²⁹. До слова, тут складно не погодитися з автором, тому що Гаїтянська революція це єдине успішне повстання рабів в світовій історії. Саме після його завершення французька колонія Сан-Домінго перестала існувати, а її місце зайняла перша

²¹ *Crane B. The Anatomy of Revolution. – New York. 1965. – P. 29.*

²² Там само. – P. 32.

²³ Там само. – P. 52.

²⁴ *Crane B. The Anatomy of Revolution. – New York. 1965. – P. 54.*

²⁵ Можемо пригадати поширення масонських лож в Рос. імп., або захоплення народницькими ідеями в колах малого та середнього дворянства.

²⁶ Там само. – P. 48.

²⁷ *Crane B. The Anatomy of Revolution. – New York. 1965. – P. 65.*

²⁸ Там само. – P. 120.

²⁹ Там само. – P. 251.

вільна держава у Південній Америці – Гаїті³⁰. Таким чином, Брітон Крейн приходить до висновку, що середньостатистичний революціонер — це не пригноблена особа, а цілком пересічний громадянин, який починає діяти радикально, через вплив на нього так званого «революційного фону»³¹. За Брітоном Крейном революційний фон — це сукупність подій, які впливають на людину, зокрема проблеми старого режиму, технічний прогрес, політичні прецеденти³².

На останок, залишилось дати визначення революції за Брітоном Крейном. На відміну Питирима Сорокіна, який не сильно переймався визначення процесу, який досліджував, Брітон Крейн, на самому початку книги подає своє розуміння революції (відчувається, що людина займається історією понять). Брітон Крейн вважає що революція — це в першу чергу раптова заміна однієї групи людей відповідальних за владу, на іншу³³.

Підбиваючи підсумки щодо першого покоління, слід сказати, що незважаючи на те, що Джек Голдстоун вважає теоретичні здобутки першого «покоління» несуттєвими³⁴, на нашу думку, тут слід з ним не погодитися. Безумовно, напрацювання першого покоління не зовсім підходять для сьогоденних дослідників теорії революції, але радше не через відсутність теоретичних напрацювань і навіть не через наративність праць (під час аналізу, було продемонстровано, що праці не оформлені у вигляді «великої розповіді»), а скоріше через застарілість, яка витікає із того, що вони здебільшого писали свої праці на початку ХХ століття. Натомість, ці праці очевидно заклали такий собі фундамент у розумінні такого явища, як революція у теоретичному плані.

³⁰ *Knight. F.* The Haitian Revolution // *The American Historical Review* — 2000. — Vol. 105, №. 1. — P. 105 – 106.

³¹ *Crane B.* The Anatomy of Revolution. – New York. 1965. – P. 253.

³² Там само. – P. 250. – 255.

³³ Там само. – P. 6.

³⁴ *Goldstone J.* Theories of Revolution: The Third Generation // *World Politics* — 1980. — Vol. 32, №. 3. — P. 425.

Переходячи до другого «покоління», слід одразу сказати, що дослідники, які в нього входять, зробили великий крок уперед в питанні дослідження революції. На перший план у дослідженнях виходить здебільшого не тільки соціальні явища або діяльність влади, а в першу чергу нові явища такі як: модернізація, ідеологія, урбанізація, технологічні зміни, зміни в економіці³⁵. Але незважаючи на такий великий прогрес і відхід від бажання простежити все і одразу, друге покоління також зазнає значної критики, яка торкалася двох головних моментів. По-перше, це намагання авторів другого «покоління», так би мовити висвітлити вигідні їм аспекти, при цьому ігноруючи питання, які б могли свідчити проти їх поглядів³⁶. По-друге, розставлення акцентів під час аналізу таким чином, що багато авторів третього «покоління», вважають цей аналіз неповним³⁷. Так чи інакше, сам Джек Голдстоун набагато позитивніше оцінює досягнення другого покоління.

На нашу думку, слід, для прикладу, представити працю одного із дослідників другого покоління, щоб зрозуміти вектори його дослідження ну і звісно дізнатися, що таке революція в контексті цього дослідження. Подальше представлення, буде набагато вужчим ніж попередні, через те що і самі праці стали більше схожі на монографії, а не на грандіозні дослідження, як у авторів першого «покоління».

Доволі цікавою видається праця британського дослідника теорії та політичної економії держави Боба Джессопа, під назвою «*Social Order, Reform and Revolution*», яка була вперше опублікована у 1972 році. Головним акцентом у його дослідженні є навіть не стільки сама революція, скільки вплив її та реформ на соціальний порядок³⁸. В розумінні автора соціальний порядок є по суті основною системою управління людською спільнотою у межах держави. Автор одразу зазначає, що не слід сприймати соціальний порядок, як

³⁵ *Goldstone J. Theories of Revolution: The Third Generation // World Politics — 1980. — Vol. 32, №. 3. — P. 430.*

³⁶ Там само. — P. 432

³⁷ Там само. — P. 433.

³⁸ *Jessop B. Social Order, Reform and Revolution. — London. 1972. — P. 7.*

виключно насильницький метод управління (мається на увазі, що держава має монополію на насильство). Соціальний порядок, це по суті складне поєднання монополії на насильство та позитивного стимулювання суспільства (мається на увазі, що держава бере на себе певні соціальні гарантії, забезпечує населення медичною допомогою, підтримує достатній рівень безпеки)³⁹. Безумовно, що такий підхід автора одразу звужує цілий спектр причин виникнення революції до однієї глобальної — конфлікт всередині суспільства, який руйнує усталену систему⁴⁰.

Одразу слід зазначити, що Боб Джессоп чітко прописує, в якому типі суспільства може виникати революція, а це означає, що і конфлікти, які її провокують. Автор пише, що в контексті ранніх, або простіше кажучи, нерозвинутих суспільств подібні конфлікти та революції неможливі, через недостатній рівень бюрократичної організації, яка по суті і є основою у постанні суспільного порядку⁴¹. Таким чином, ми можемо побачити, що автор напряду пов'язує революцію з модернізаційними процесами всередині суспільства. Залишається ще одне питання: які саме конфлікти провокують революційні процеси? Насправді, у Боба Джессопа головним, так би мовити «провокатором» конфлікту всередині держави виступає домінування будь-яких центрів у державі (наприклад, економічних, військових), над культурними⁴². Але водночас автор зазначає, що подібна модель радше підходить до держав, які позиціонують себе, як демократичні. Натомість, у авторитарному типі держави цілком можливо не допускати конфліктної або критичної ситуації за допомогою чіткого цензурування культурних центрів, найменше послаблення загрожує революцією та крахом системи⁴³.

Таким чином, ми можемо дати остаточне визначення революції за Бобом Джессопом. Революція — це низка конфліктів всередині усталеної системи

³⁹ *Jessop B. Social Order, Reform and Revolution. – London. 1972. – P. 6. – 9.*

⁴⁰ Там само. – P. 84.

⁴¹ Там само. – P. 104.

⁴² Там само. – P. 85.

⁴³ Там само. – P. 87.

соціального порядку, які в певний момент радикалізуються та призводять до руйнування системи. Вище згадані конфлікти, мають свій початок у таких аспектах: модернізація суспільства, занепад або навпаки розвиток культурного центру у державній системі.

Підбиваючи підсумки, хотілось би зазначити, що і справді в даному випадку дуже складно не погодитися з Джеком Голдстоуном, який відмічав суттєве зростання наукових робіт другого покоління⁴⁴. Як вже зазначалося вище, роботи авторів другого покоління суттєво звузили коло проблем, які розглядаються в роботах, що безумовно дозволяє набагато якісніше висвітлювати проблеми. Зокрема, також змінюється сприйняття держави, все більше стаючи схожим на концепцію, яку пропонує Мішель Фуко.

Натомість третє «покоління», хоча і виноситься Джеком Голдстоуном, як окреме, сам автор зазначає, що таких суттєвих відмінностей, як між першим та другим не має⁴⁵. Третє покоління (розвивається здебільшого в першу половину 70-х років, хоча тут також діє принцип – спочатку методологія і теорія, а вже потім хронологія), скоріше змінює та конкретизує акценти досліджень. Так ці зміни можна розбити на п'ять головних напрямків: 1) все більше дослідження цілей та структур влади та держави у контексті революції; 2) розглядання впливу на революційні події міжнародного тиску; 3) дослідження впливу на революцію селянських общин; 4) збройні сили тепер розглядаються не тільки, як фактор впливу на революцію, тепер скоріше досліджується внутрішня організація (або дезорганізація) збройних сил та її вплив на революції; 5) все ширше висвітлюються аспекти, які впливають на діяльність еліт⁴⁶.

Зокрема, гарним прикладом дослідження третього «покоління», може слугувати праця американського дослідника Барінгтона Мура Молодшого під

⁴⁴ *Goldstone J. Theories of Revolution: The Third Generation // World Politics — 1980. — Vol. 32, №. 3. — P. 431.*

⁴⁵ Там само. — P. 434.

⁴⁶ Там само. — P. 436 – 438.

назвою «Social Origins of Dictatorship And Democracy». Навіть у назві роботи, ми можемо побачити орієнтацію на дослідження не просто змін у соціумі, а в першу чергу, на так би мовити походження таких владних систем, як демократична та диктаторська. Але головним досягненням третього «покоління» загалом та цієї праці зокрема є вперше визнання того, що революція — це по-перше не завжди остаточна зміна влади⁴⁷. А по-друге, революція необов'язково радикалізується, зміна влади може відбуватися у революційний, але мирний спосіб⁴⁸.

Загалом, Барінгтон Мур Молодший розділяє революції на три типи: буржуазні, революції «зверху» та селянські⁴⁹. Кожен із типів, приводить до різних форм влади. Зокрема, в контексті революції 1905 -1907 років її можна віднести до селянської, але з великим впливом буржуазії, тому що під час революційних подій, серед загалу були поширенні соціалістичні переконання, але водночас у 1905 році активно впроваджувались демократичні реформи. Таким чином, Барінгтон Мур Молодший вважає, що революція — це майже будь-який соціальний протест, який може доволі сильно змінити структури влади але водночас не обов'язково руйнує систему повністю.

Підбиваючи підсумки цього підрозділу, слід сказати, що головною метою було не тільки простежити генеалогію теорії революції, а ще й зрозуміти, чи можна вважати революційні події 1905-1907 років революцією. Тож, події 1905-1907 року, на нашу думку, впевнено можна називати революцією, бо більшість авторів, починаючи з другого «покоління» зауважують, що революція не обов'язково призводить до зміни влади. На це питання, було цікаво подивитися з причини, що і в контексті історичних досліджень питання, чи є події 1905-1907 років також дискусійне. Так історіографію з цього приводу можна поділити на два блоки. 1) Автори, які писали під час існування СРСР або сформували свої погляди під впливом

⁴⁷ Moore B. Social Origins of Dictatorship And Democracy. – London. 1973. – P. 187.

⁴⁸ Там само. – P. 314.

⁴⁹ Moore B. Social Origins of Dictatorship And Democracy. – London. 1973. – P. 236.

сприйняття цих подій, як «генеральную репетицію»⁵⁰. Наприклад: Шустер У.А., Ананіч Б.В, Ганелін Р.Ш, та інші. 2) Автори, які розглядають революційна події 1905 -1907 років не як репетицію або перший ступень перед основними подіями 1917 року, а виключно, як окрему подію з іншими провокуючими подіями. Наприклад, Ашер А., Кіп Д., Боннел В., Хейвуд А. та інші.

Такими чином, можна впевнено сказати, що в подальшому дослідженні, я буду спиратися на тези запропоновані авторами 2-3 поколінь теорії революції, через абсолютну застарілість першого. А в контексті історії на авторів, які визначають події 1905-1907 років, як мінімум тому, що вислів дідуся Леніна це ідеологічний конструкт радянської історії.

1.2 Газета «Киевлянин» у контексті історії преси Російської імперії початку ХХ століття

Починаючи цей підрозділ, на нашу думку, слід стисло охарактеризувати історичні напрацювання в контексті цієї проблеми. Загалом, всі дослідження періодичних видань початку ХХ століття, можна поділити на декілька категорій: журналістські, архівознавчі, історичні, біографічні, бібліографічні⁵¹. Якщо оминати праці, які здебільшого направленні на дослідження журналістського аспекту, або пишуться у контексті спеціальних історичних дисциплін і визначити домінуючий вектор дослідження стає зрозумілим, що більшість праць присвячена висвітленню «українського питання»⁵². Мається на увазі, що доволі багато українських дослідників під час аналізу зосереджують свою увагу на таких аспектах як: місце періодичного видання у контексті національного відродження, в контексті політичної історії

⁵⁰ *Ленин В.И.* Ленин В.И. Полное собрание сочинений. У 55 т., 58 кн. – Москва, 1974. – Т. 41: Детская болезнь «левизны» в коммунизме – С. 9.

⁵¹ *Левчук О.* Газетна періодика Києва 1905 – 1914 рр. в сучасній українській історіографії: провідні центри вивчення, тенденції та напрямки дослідження // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. - 2017. – Вип. 1, №3. – С. 56.

⁵² Там само. – С. 59.

України, відображаючи протиборство проукраїнських та монархічних сил (саме у таких дослідженнях використовують газету «Киевлянин»)⁵³. Безумовно, що не всі дослідники працюють у такому форматі, але на даному етапі такі тенденції є. Трошки інші тенденції у дослідженнях російських авторів. Ми звісно не побачимо дослідження на тему «російського питання» у контексті Російської імперії, бо очевидно, що воно не піднімалося. Натомість, доволі багато досліджень присвячено реакції періодичних видань на історичні події або просто представлення діяльності того, чи іншого видання⁵⁴. Звісно, що жоден із вище названих векторів не буде обраний, як основний у цьому підрозділі. Натомість, буде представлено загальне становище преси Російської імперії в перші 5 років ХХ століття загалом, і становище газети «Киевлянин» зокрема.

Мабуть одним із головних уявлень про пресу Російської імперії межі ХІХ-ХХ століття є тотальна цензура. Одразу зауважу, що уявлення це і справді має місце бути, але не у формі, яку пропонують деякі українські автори із слів, яких складається чітке враження, що цензурування було направлено виключно проти українофільських видань або проти видань, які своєю діяльністю підривали устої самодержав'я, простіше кажучи, які пропагували демократичні, соціалістичні та інші політичні погляди⁵⁵. Безумовно, сперечатися з тим, що видання вище згадуваного напрямку цензурувалися і внаслідок цього закривалися, що найменше дивно, але ствердження, що цензура була направлена тільки на них також є не цілком коректним. Насправді, в Російській імперії доволі часто під цензуру попадали навіть цілком «благонадійні» редакції і навіть не за публікацію критичних статей у бік влади. Наприклад, редакція газети «Вятский край» у жалобному листі до

⁵³ Левчук О. Газетна періодика Києва 1905 – 1914 рр. в сучасній українській історіографії: провідні центри вивчення, тенденції та напрямки дослідження // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. - 2017. – Вип. 1, №3. – С. 57 – 58.

⁵⁴ Махонина С. Я. История русской журналистики начала XX века. – Москва, 2016. – С. 4.

⁵⁵ Животко А. Історія української преси. – Київ, 1999. – С. 92.

цензурного управління, скаржилася на те, що під цензуру підпадають не тільки авторські статті різного характеру але й передруковані із газет, які вже вийшли у тираж, а це означає, що вони вже пройшли цензурування⁵⁶. При цьому статті не обов'язково були із приватних газет, зміст яких міг бути не до кінця розібраний внаслідок помилки цензора, а й повністю державних, наприклад, «Пермские губернские ведомости», «Правительственные ведомости»⁵⁷. Треба сказати, що подібна ситуація не була виключенням із правил, а була скоріше тенденцією⁵⁸, особливо в контексті місцевих видань. Окрім листів в управління цензурою, можемо пригадати достатньо відому подію, яка мала набагато більш революційний характер. Так, 19 березня 1902 року, головний редактор та публіцист газети «Приднепровский край» Михайло Лемке, на знак протесту проти цензури випускає в тираж газету з білими плямами, на місці відцензурованих статей. Звісно, що після такого прецеденту діяльність газети була призупинена⁵⁹. Але тоді постає резонне питання: «Якщо подібна активність цензора не є тільки направленою на періодичні видання, які пропагують антидержавні тези, можливо є системні причини?» Якщо дивитися на проблему з цієї точки зору, то стає цілком зрозумілим, що вони і справді були.

Зокрема, можна виділити законодавчу. Наявна система цензурування була повністю розрахована на участь самодержця у питаннях цензури, тобто останнє слова по ідеї мав сказати цар. Очевидно, що подібна система вже на другу половину XIX століття не функціонувала, як передбачалося. Тому поступово вона обростала все більшою кількістю бюрократичних перепон. Яскравим прикладом архаїчності та надмірної бюрократизації є те, що цензорний устав, який діяв до 1905 року включно, був укладений у 1890 році

⁵⁶ Жирков Г.В. Журналистика России: от золотого века до трагедии. 1900 – 1918 гг. – Ижевск, 2014. – С. 37.

⁵⁷ Жирков Г.В. История цензуры в России XIX – XX вв. – Москва, 2001. – С. 158 – 161.

⁵⁸ Там само. – С. 162.

⁵⁹ Жирков Г.В. Журналистика России: от золотого века до трагедии. 1900 – 1918 гг. – Ижевск, 2014. – С. 39.

та налічував 302 статті, які розміщувалися на 60 сторінках. В основі цього уставу лежали Тимчасові правила друку виданні від 6 квітня 1865 року⁶⁰. Таким чином, ми можемо побачити, що проблема цензури на час, який досліджується полягала не в виключній неприязні до всього українського, в основі все ж таки лежала недосконалість самої системи.

З одного боку може здатися, що цензура не була вже й такою великою проблемою, тож на нашу думку, слід навести, що саме чекало видання, якщо воно не виконувала бажання цензора, до слова, саме через наведений нижче приклад санкцій стає зрозумілим, чому саме для регіональних видань проблема стояла настільки гостро.

Так періодика, яка видавалася у столиці після отримання трьох попереджень призупиняла діяльність на строк до 6 місяців включно, до речі найбільший термін видався доволі нечасто. Натомість у питаннях регіональних газет та журналів, цензор був не настільки м'який. По-перше, після трьох попереджень виданню загрожувало призупинити свою діяльність на строк до 8 місяців включно. По-друге, здебільшого місцевому виданню давали саме 8 місяців. Подібна політика, безумовно, призводила до того, що більшість регіональних видань після такого покарання просто були вимушені закриватися, не витримавши фінансових втрат, через велику кількість відписок⁶¹.

Вище вже було згадано, що у регіональних газет були доволі значні проблеми у контексті цензури, але на будь-яке правило є виключення, яким і була газета «Киевлянин». На нашу думку, далі слід представити, що ж стало причиною такої ласки з боку імперської влади.

Суспільно-політична газета «Киевлянин» вперше вийшла у друк в 1864 році. Вона одразу задумувалася, як видання, яке буде репрезентувати державні

⁶⁰ *Жирков Г.В.* Журналистика России: от золотого века до трагедии. 1900 – 1918 гг. – Ижевск, 2014. – С. 38.

⁶¹ Там само. – С. 37 – 38.

інтереси краю та висвітлювати інтереси російського народу⁶². Безумовно, що газета з подібними цілями фінансувалася державою, але одразу хотів би зазначити, що незважаючи на фінансування з боку держави, вона не була державною, як «Правительственные ведомости», а залишалася приватною⁶³. Також хибним буде твердження, що редакція газети виконувала накази «зверху», скоріше ідеологічні переконання редакції співпадали з, так би мовити, світоглядом влади. Першим видавцем газети став Віталій Якович Шульгін, на той момент професор історії Імператорського університету святого Володимира, але вище згадане привілейоване становище газети майже не пов'язане з його ім'ям⁶⁴. Справжнього розквіту зі значним монархічним присмаком, газета зазнала з приходом Дмитра Івановича Піхно, але слід додати, що прихід Дмитра Піхно, не дорівнює переходу газети у його власність, з його приходом газета стала належати клану Піхно-Шульгіних, по суті клан Шульгіних просто розширився. Деякі дослідники вважають, що саме Василій Віталійович Шульгін приносить у газету суспільно-політичне звучання⁶⁵, але на нашу думку, саме Дмитро Іванович Піхно заклав той ідеологічний фундамент, який знайде своє відображення, як в газеті, так і в поглядах його пасерба Василя Віталійовича Шульгіна. До слова, «Киевлянин» завдячує Дмитру Івановичу Піхно не тільки у контексті ідеології, а й певному привілейованому становищі.

Дмитро Іванович Піхно, це доволі відомий економіст Російської імперії. Саме напрацювання у сфері економіки дає йому можливість набути доволі значущого положення у суспільстві. Так у 1879 його запрошують до складу Київської комісії по вивченню залізничного діла в Росії, де він знайомиться з майбутнім міністром фінансів Сергієм Юлійовичом Вітте. Досягаючи значних

⁶² Гула Р. В. "Українське питання" у редакційній політиці газети "Киевлянин" у 1905-1912 роках // Військово-науковий вісник. – 2014. – Вип. 22. №3 – С. 5.

⁶³ Гула Р. В. "Українське питання" у редакційній політиці газети "Киевлянин" у 1905-1912 роках // Військово-науковий вісник. – 2014. – Вип. 22. №3 – С. 6.

⁶⁴ Там само. – С. 5.

⁶⁵ Там само. – С. 5.

успіхів у Київській комісії він поступово просувається по кар'єрній драбині, що правда не без підтримки діючого міністра фінансів і по сумісництву викладача в університеті Миколи Християновича Бунге. Саме він, назначає свого учня спочатку чиновником особливих доручень Міністерства фінансів, а потім членом ради міністра шляхів сполучення від Міністерства фінансів⁶⁶. Таким чином ми можемо побачити, що ще за часів значного впливу Дмитра Івановича Піхно, газета набуває доволі сильне лобі у вищих колах імперської політичної еліти.

Безумовно, що за часів редакторства Дмитра Івановича Піхно концентрація політичних, (а це означає і монархічних) і справді була меншою, ніж за пізніших часів Василя Віталійовича Шульгіна (він був редактором у 1913 році, тобто газета весь цей час знаходиться в руках однієї родин), але тут скоріше справа у професійній приналежності Піхно, ніж в його поглядах. Сам Василій Шульгін зазначав, що головну роль у формуванні його, як російського націоналіста, зіграв саме Дмитро Іванович Піхно⁶⁷. Хоча у своїх спогадах він також виділяв ситуацію, яка сталася з ним ще в університеті у 1899 році. На той момент почалися студентські протести через звістку, що у Петербурзі козаки побити студентів. Протестуючі студенти в якості доказу демонстрували фото побитих. Зі слів Василя Шульгіна йому, як людині знайомій з фотографією вдалося визначити підробку у цих фото. Тож, як він сам зазначає, у нього відклалося негативне враження, що до протестуючих через те, що свій протест вони почали з брехні⁶⁸.

Безумовно, що подібні погляди та наявність покровителів в імперській еліті не тільки дозволила існувати «Киевлянину» без утисків з боку держави, а й в значній мірі сформувало його проімперську риторіку. Бо як зазначають деякі дослідники, газета «Киевлянин» була однією із небагатьох газет, які

⁶⁶ Мухин А.Б. К вопросу о развитии управленческой мысли в России: взгляды Д.И. Пихно // Вестник СПбГУ. – 2002. – Вып. 2, № 16. – С. 149.

⁶⁷ Шульгин В. В. Тени, которые проходят / сост. Р. Г. Красюков. — Санкт-Петербург. – 2012. – С. 44.

⁶⁸ Там само. – С. 45.

читав сам Микола II під час революційних подій 1905-го року⁶⁹. До слова, позиція газети «Киевлянин» під час масової стачки того ж року, а саме відмова брати у ній участь⁷⁰, безумовно зіграли свою роль.

Підбиваючи підсумки розділу, слід сказати, що незважаючи на те, що доволі багато теоретиків революції всіх трьох поколінь, доволі часто визначали персу, як одну зі складових революційного процесу. Звісно, що в контексті революції 1905-1907 років до видань, які потенційно можуть стати частиною революційного процесу не слід зараховувати державні, через очевидну несвободу редакції. Водночас, газета «Киевлянин» є приватною, хоча і дотаційною з боку держави (дотаціями не можна пояснити позицію редакції через те, що доволі багато дотаційних газет були учасниками актів не покори, зокрема стачки⁷¹), тож випадок з газетою «Киевлянин» є безсумнівно цікавим з точки зору цього дослідження, оскільки його позиція, яка буде відображена у наступних розділах є монархічною, але не суто продержавною.

⁶⁹ *Махонина С. Я.* Русская дореволюционная печать (1905–1914). – Москва. — 2016. – С. 64.

⁷⁰ *Шульгин В. В.* Тени, которые проходят / сост. Р. Г. Красюков. — Санкт-Петербург. – 2012. – С. 125.

⁷¹ *Жирков Г.В.* Журналистика России: от золотого века до трагедии. 1900 – 1918 гг. – Ижевск, 2014. – С. 42 – 44.

2. Реакція газети «Киевлянин» на революційні події 1905 року до маніфесту 17-го жовтня

До сьогодні, у дослідників подій революції 1905-1907 року немає консенсусу, щодо дати, яка б точно визначала початок першої Російської революції. Зокрема Петро Струве, як людина ліберальних поглядів, вбачав початок революції ще у 1730 році, коли імператриця Анна Йоанівна припинила притримуватися тих обмежень, які їй нав'язала аристократія, коли допомагала їй зійти на престол⁷². Деякі дослідники стверджують, що початком революції 1905-1907 років слід вважати виключно 9 січня (за Юліанським календарем), аргументуючи свою думку тим, що «кривава неділя» стала прецедентом, після якого помісне невдоволення на Путилівському заводі переросло в революцію⁷³. Є автори, які вважають, що революційний процес запустили студентські виступи 1899 року⁷⁴. Загалом, ми вважаємо, що в академічній історії і не повинно бути, якогось єдиного погляду на такий масив проблем, як революція, зокрема і 1905-1907 років. Одразу хочу підкреслити, що в роботі не надається перевага жодному із поглядів, через зовсім інший вектор розробки проблеми.

Натомість, слід зазначити, що ми почнемо аналізувати події революції 1905-1907 року саме з 3 січня (початок протестів на Путилівському заводі), подібне рішення виходить із хронологічних та джерельних меж роботи. В цьому розділі, буде проаналізовано добірку із номерів газети «Киевлянин» в період з 3 січня по 17 жовтня. Добірка була сформована на основі резонансних подій того часу, наприклад: стачки солідарності, які охопили доволі багато міст

⁷² *Пайнс Р.* Русская революция: Агония старого режима. 1905 — 1917. — Москва, 2005. — С. 9.

⁷³ *Шанин Т.* Революция как момент истины. Россия 1905—1907 гг. —> 1917— 1922 гг. — Москва, 1997. — С. 4.

⁷⁴ *Пушкарев И. М.* «Кровавое воскресенье». Начало Революции // *Тютюкин С. В.* Первая революция в России. Взгляд через столетие — Москва, 2004. — С. 162.

Російської імперії; стачки на залізницях; виступи та погроми працівників тощо.

2. 1 Від перших протестів і до лютого маніфесту

Причина перших протестів на Путилівському заводі, насправді лежить ще у 1904 році. Наприкінці грудня, а саме 20-го числа, майстер заводу звільняє чотирьох робочих. Подібна поведінка майстра активізує діяльність легальної громадської організації «Собрание русских фабрично-заводских рабочих», яку очолював Георгій Гапон⁷⁵ і до якої належали звільненні робочі. Намагання знайти порозуміння з адміністрацією заводу ні до чого не призводять, тож 3-го січня 1905 року робочі Путилівського заводу починають бастувати, до 7-го січня до них приєднуються інші заводи.⁷⁶ Загалом, напередодні «кривавої неділі», а саме 8-го лютого бастують вже 120 тисяч робітників, у Петербурзі перестають працювати електроенергія, призупиняється випуск газет, більшість розважальних закладів закривається⁷⁷. Тобто, можна зробити висновок, що починаючи з 3-го січня відбуваються доволі масштабні події, які складно не помітити тим більше газеті, яка вказує на свою орієнтацію на політичні події (подібну інформацію можна отримати відкривши першу сторінку газети).

Натомість, в випусках від 3-го по 6 січня включно ми можемо знайти тільки звістки про Російсько-японську війну, новини які стосуються 1904 року, звістки про судові процеси, які не стосуються стачок або страйків, і звісно літературні твори та огляд новин зі сфери точних наук⁷⁸. Перша згадка, про те, що в Петербурзі відбуваються протести робітників, знаходиться у

⁷⁵ *Пайнс Р.* Русская революция: Агония старого режима. 1905 — 1917. — Москва, 2005. — С. 33.

⁷⁶ *Шанин Т.* Революция как момент истины. Россия 1905—1907 гг. —> 1917— 1922 гг. — Москва, 1997. — С. 73.

⁷⁷ *Ascher A.* The Revolution of 1905: A Short History. — Stanford, 2004. — P. 82—83.

⁷⁸ Наприклад: *Б. а.* Война с Японией // Киевлянин. — 1905. — 4 января. — С. 3.; *Б. а.* Из мира Науки // Киевлянин. — 1905. — 3 января. — С. 2.

номері газети від 7-го лютого. Новині, яка до слова висвітлюється на четвертий день після того, як відбулася подія, що її спричинила, присвячено менше половини і без того невеличкого блоку «Внутрення известия». Характеризуючи новину, слід зазначити, що в ній не містяться згадки про те, що до працівників Путилівського заводу, приєднуються інші робочі міста. Інформація подається сухо і виключно про події 3-го січня та причини подій (згадується про звільнення робочих). На нашу думку, слід також звернути увагу, в якому світлі у цих матеріалах представлено адміністрацію заводу. «Киевлянин» активно демонструє, що адміністрація заводу готова йти на діалог і навіть приймає делегацію від робітників. Натомість сама делегація зображується доволі дивно. Так, після прийому у адміністрації та отримання звістки про те, що нікого не звільняли, робочі не припиняють страйк, але й не висувають інших вимог⁷⁹. Складається стійке враження, що редакція або навмисно формує уявлення про те, що робітники протестують заради протесту, або і справді так вважає. Хоча згадуючи вище наведену інформацію про погляди клану Піхно-Шульгіних (які керували газетою)⁸⁰, можна припустити, що подібне уявлення формує навмисне, керуючись своїми провладними – монархічними поглядами. Ще одне питання, яке може бути пов'язане з поглядами власників газети, це швидкість реагування на страйк 3-го січня. На нашу думку, цілком можливо, що редакція «Киевлянина» до останнього намагалась не висвітлювати події на Путилівському заводі, щоб їхня газета не тільки не підтримувала страйкуючих, але й не роздувала новину про початок масштабних страйків. Загалом, подібну тенденцію по відношенню до новин про страйки або збройні виступи, ми можемо помітити і в наступних номерах газети (про це далі), натомість нейтральні оголошення, або владні заяви датуються або за день раніше, або в той самий день⁸¹.

⁷⁹ Б. а. Внутрення известия // Киевлянин. – 1905. – 7 января. – С. 4.

⁸⁰ Шульгин В. В. Тени, которые проходят / сост. Р. Г. Красюков. — Санкт-Петербург. – 2012. – С. 44.

⁸¹ Б. а. Вчера 6-го января... // Киевлянин. – 1905. – 7 января. – С. 2.

Наступну подію, яку слід виокремити це сумнозвісна «Кривава неділя». Вже вище було згадано, що на чолі протестів, які почалися 3-го січня стояв священник Георгій Гапон. Саме з його подачі була сформована петиція до імператора Миколи II⁸². Слід також сказати, що доволі багато дослідників вважають, що Георгій Гапон активно співпрацював не тільки з поліцією, а й з нелегальним ліберальним товариством «Союз визволення»⁸³. Основним аргументом на користь цієї версії, виступає політичний підтекст «челобитної», хоча, як ми знаємо, до 9-го січня робочі скоріше висували соціальні вимоги⁸⁴. До слова, ми можемо це побачити не тільки у історіографії, але й у номері газети «Киевлянин» від 9-го січня⁸⁵ (знов таки, як вже говорилося раніше, новини про події 9-го січня ми не побачимо). Наприклад, відмінити наднормові роботи, виплачувати половину зарплатні, якщо робітник хворіє, відмінити штрафи за прогули терміном не більше трьох днів, звільнити майстра, який звільнив чотирьох робітників (скоріше не соціальна, а як помста)⁸⁶. На нашу думку, свідчення з провладної газети про те, що на момент 6-го січня (саме про цей проміжок страйку йдеться в статті) не вирують політичні гасла, може підкріплювати аргумент істориків, що скоріше за все до 9-го січня і справді політичні вимоги самими робітниками не висувались. Натомість петиція, яку розробляв Георгій Гапон цілком могла бути допрацьована в кооперації з «Союзом визволення».

Залишається питання, в якому випуску було описано події «Кривавої неділі»? Прямим текстом вищезгадана подія не була описана. Натомість, у номері від 13-го січня, ми можемо знайти згадку про ці події, щоправда подаються вони не в тому сухому вигляді, як минулі звістки про страйки, а так

⁸² Пушкарев И. М. «Кровавое воскресенье». Начало Революции //Тютюкин С. В. Первая революция в России. Взгляд через столетие – Москва, 2004. – С. 164.

⁸³ Шанин Т. Революция как момент истины. Россия 1905—1907 гг. —> 1917— 1922 гг. – Москва, 1997. – С. 46.

⁸⁴ Пайнс Р. Русская революция: Агония старого режима. 1905 — 1917. – Москва, 2005. – С. 35.

⁸⁵ Б. а. Внутриния известия // Киевлянин. – 1905. – 7 января. – С. 5.

⁸⁶ Там само. – С. 5.

би мовити, у вигляді оди абсолютизму. У цій статті ми можемо знайти і розповідь про «темний» народ, який не розуміє, що йому не потрібна конституційна монархія та свободи, але головною фігурою є звісно Георгій Гапон. Який в свою чергу, повів натовп і спричинив кровопролиття, щоправда автор не вказує дату цієї події, але виходячи з контексту та згадок про «челобитну» та Гапона, стає зрозумілим, що йдеться про «Криваву неділю»⁸⁷. Звісно не було згадано ні про статистику загиблих, яку вже 10-го лютого публікували інші газети, а саме 4,5 тисячі постраждалих, 1200 з яких померла від поранень⁸⁸, за офіційними даними померло 200 людей, поранено 800⁸⁹. Ні про те, що за багатьма згадками, війська почали стріляти без попередження⁹⁰. Очевидним, на нашу думку, є те, що редакція перекладає всю провину на юрбу (хоча загиблі були тільки з боку страйкарів), виключно через свої монархічні переконання. І незважаючи на те, що газета «Киевлянин» подає себе, як політична (нехай із монархічними переконаннями), але в статті про події 9-го січня ми не побачимо жодного аналізу, натомість в ній міститься вдосталь рефлексії. Можна було б сказати, що подібної реакції і слід очікувати, але під висвітлення страйків⁹¹, ба навіть під час невдоволення, щодо впливу на робочих ліберального товариства «Союз визволення»⁹² редакція не була настільки емоційною у своїх висловах. На нашу думку, подібну реакцію можна пояснити тим, що саме після подій «Кривавої неділі», починає поширюватися гасло «Долой самодержавие!»⁹³, саме подібна зміна вектору гніву у страйкарів і спричиняє подібну різку реакцію.

⁸⁷ Б. а. Киев, 12-го января 1905 года // Киевлянин. – 1905. – 13 января. – С. 2.

⁸⁸ Пушкарев И. М. «Кровавое воскресенье». Начало Революции // Тютюкин С. В. Первая революция в России. Взгляд через столетие – Москва, 2004. – С. 178.

⁸⁹ Пайнс Р. Русская революция: Агония старого режима. 1905 — 1917. – Москва, 2005. – С. 36.

⁹⁰ Ascher A. The Revolution of 1905: Authority Restored – Stanford, 1992. – P. 94.

⁹¹ Б. а. Внутриния известия // Киевлянин. – 1905. – 11 января. – С. 5.

⁹² Б. а. Внутриния известия // Киевлянин. – 1905. – 10 января. – С. 3.

⁹³ Шанин Т. Революция как момент истины. Россия 1905—1907 гг. —> 1917— 1922 гг. – Москва, 1997. – С. 47.

Безумовно, після таких бурхливих подій в Петербурзі, настала реакція з боку революційних мас. Тому, на знак солідарності зі страйкуючими робітниками Петербургу на стачку, яка триває 10 - 20 січня, виходить доволі велика кількість робітників Москви та міст супутників. У різних авторів цифри можуть відрізнятись, але частіше за все ми можемо побачити цифри від 60 тисяч⁹⁴ і до 100 тисяч⁹⁵. Київська газета на ці події реагувала доволі кволо, щоправда слід зазначити, що виступу страйкарів тільки на початку були доволі активними, але вже ближче до 20 січня, протести поступово стихають. Щоправда, газета «Киевлянин» у випусках від 14 – 30 січня зображує події трошки в іншому вигляді. А саме, суттєво занижує кількість страйкуючих робітників, вказуючи, що страйкує не більше 20 тисяч робітників (описуючи події 10-14 січня⁹⁶, при цьому не вказує, що окрім соціальних і в якійсь мірі розповсюджених вимог (8 годин робочого дня, страхування робітників, виплата грошей під час хвороби і так далі)⁹⁷, на страйках в Москві та містах-супутниках висувалися і політичні вимоги, зокрема, лібералізація влади, допущення громадськості до політичного процесу і так далі⁹⁸. Подібна позиція видання, цілком зрозуміла, як і попередніх статтях на тему страйків політичні вимоги не описуються, також доволі часто можна зустріти формулювання, про невелику групу робітників (в залежності від події від 300 до 1000), яка і формує нестабільність, заважаючи іншим робітникам нормально працювати.

У випуску від 28 січня ми можемо знайти згадку про загальну студентську стачку, яка тривала аж по 1 вересня⁹⁹. Але знов-таки редакція газети описує події доволі сухо, але очевидно за допомогою таких висловів, як

⁹⁴ *Steinberg M.* The Russian Revolution, 1905–1921 – Oxford, 2017. – P. 50.

⁹⁵ *Glatter P.* 1905: The consciousness factor // International Socialism. – 2005. – 17 жовтня / Електронний ресурс: <http://isj.org.uk/1905-the-consciousness-factor/?fbclid=IwAR0rrkqp-2hniLwmXKG2xnCtpuTy00DSrZZxhRKvMWb8uKK6-S9Otsv6W8c>, відвідано 05.06.2020.

⁹⁶ *Б. а.* Внутриния известия // Киевлянин. – 1905. – 14 января. – С. 4.

⁹⁷ *Б. а.* Внутриния известия // Киевлянин. – 1905. – 17 января. – С. 3.

⁹⁸ *Пушкарев И. М.* «Кровавое воскресенье». Начало Революции // *Тютюкин С. В.* Первая революция в России. Взгляд через столетие – Москва, 2004. – С. 180.

⁹⁹ *Пайнс Р.* Русская революция: Агония старого режима. 1905 — 1917. – Москва, 2005. – С. 44.

«празношатающися бездельники», «молодые радикалы», «подрывники моральных устоев»¹⁰⁰, очевидно не тільки демонструє своє особисте ставлення, але й формує ставлення своїх читачів, до вище описаних подій.

Насправді, вже в лютому кількість робітничих виступів поступово спадає, якщо порівнювати її з кількістю виступів за січень, то вона падає майже вдвічі¹⁰¹. Але це не означає, що революція зупиняється. Так 4 лютого 1905-го року есер Іван Каляєв здійснює терористичну атаку на великого князя Сергія Олександровича. Напад завершується успіхом і Сергій Олександрович помирає¹⁰². Так Микола II у своєму щоденнику писав: «...Ужасное несчастье случилось в Москве: у Никольских ворот дядя Сергей, ехавший в карете, был убит брошенной бомбой, а кучер смертельно ранен...»¹⁰³. Звісно, що і редакція газети жваво відреагувала на цю подію. Першу згадку про смерть великого князя публікують у номері газети від 5 лютого 1905 року. Слід одразу зазначити, що цій події присвячені перші рядки газети, де автор дуже емоційно описує звістку, яка прийшла телеграфом, говорячи, що «террористы записали еще одно имя в свою кровавую летопись»¹⁰⁴, але особливих подробиць вбивства ми не знайдемо, хоча це і не дивно, виходячи з того, наскільки мало часу пройшло з моменту теракту. Натомість, більш детальний огляд справи, можна знайти у номері газети від 7 лютого 1905 року. Як не дивно, ми не знайдемо тієї яскравої рефлексії редакції, яка спостерігалась під час аналізу статті, щодо подій «Кривавої неділі». Натомість, автор статті подає події таким чином, що у читача повинно відкластися «правильне» уявлення і про революціонерів і про ставлення до них та їхніх методів. Зокрема, на користь такого трактування можуть свідчити події, які включає в розповідь автор. Наприклад, як присутній люд після вибуху почав збирати медалі та ордени загиблого та залишки його тіла і мізки, які розлетілися від вибуху, загортаючи

¹⁰⁰ Б. а. Последняя известия // Киевлянин. – 1905. – 28 января. – С. 5.

¹⁰¹ Додаток І.

¹⁰² Steinberg M. The Russian Revolution, 1905–1921 – Oxford, 2017. – P. 52.

¹⁰³ Дневник Императора Николая II / отв. ред. К. Ф. Шацко. — Москва, 1991. — С. 266.

¹⁰⁴ Б. а. Киев, 4-го февраля 1905 г. // Киевлянин. – 1905. – 5 февраля. – С. 5.

їх у тканину та відносячи до палацу. Цікавим видається наголос автора на тому, що один із знайдених перстнів мав надпис «св. Великомученица Варвара», яка в християнській традиції вважається заступницею від насильницької смерті¹⁰⁵.

Подібна радикалізація та страйки, які все ще продовжуються підштовхнули імперський уряд, піти на «поступки» населенню. Тож 18 лютого 1905 року видається маніфест «Об укреплении истинного самодержавия»¹⁰⁶. Головна ідея цього документу полягала у тому, щоб без введення ліберальних свобод та конституційної монархії, провести ряд реформ (зокрема допустити громадськість до висунення пропозицій щодо майбутнього держави) і таким чином заспокоїти страйкарів. Газета «Киевлянин» майже не реагує на оприлюднення цього маніфесту, в тому сенсі, що аналізу або оцінки документу просто немає. Редакція просто публікує текст маніфесту у номері газети від 19 лютого 1905 року, додаючи хіба що завдання, які поставив імператор адміністративному апарату¹⁰⁷.

Результатом, оприлюднення маніфесту були сотні мітингів, на яких люди складали петиції до імператора з проханнями та пропозиціями. Подібною ситуацією користується ліберальне крило протесту – створюється «Союз союзів», який мав на меті (і в майбутньому реалізував), план з об'єднання всіх професійних організацій. Саме «Союз союзів», стане у 1905 році, однією із ключових організацій, діяльність яких надасть можливість організувати Загальноросійську стачку¹⁰⁸. Тож в якійсь мірі саме наміри царя зміцнити самодержав'я майже призведе до його знищення.

2.2 Від маніфесту лютого до маніфесту жовтневого

¹⁰⁵ Б. а. К кончине Великаго Князя Сергея Александровича // Киевлянин. – 1905. – 7 февваря. – С. 1.

¹⁰⁶ Steinberg M. The Russian Revolution, 1905–1921 – Oxford, 2017. – P. 53.

¹⁰⁷ Б. а. Высочайший Манифест // Киевлянин. – 1905. – 19 февваря. – С. 4.

¹⁰⁸ Пайнс Р. Русская революция: Агония старого режима. 1905 — 1917. – Москва, 2005. – С. 50.

Доволі визначною подією в контексті революційних подій 1905 року є прийняття закону про віротерпимість, який побачив світ 17 квітня. Коротко характеризуючи цей маніфест слід сказати, що малося на увазі під віротерпимістю. Це дозвіл на перехід або вихід із православ'я, дозвіл на існування сект, окрім «изуверских», також надався дозвіл на безсанкційне існування будь-якій релігійній групі. Це був ще один крок влади, яка з усіх сил намагалася зупинити революційний процес¹⁰⁹. Ще більш цікавою є реакція на нього газети «Киевлянин». Згадуючи наведенні вище статті та ідеологічні погляди редакції видання, на думку спадає стаття в дусі описання подій «Кривавої неділі». Натомість, вочевидь, коли йшлося про рішення монарха, можна забути про велику «Тріаду» Російської імперії: «Православие, Самодержавие, Народность». Редакція із знанням справи доводить читачам, що подібні реформи не можуть становити загрозу православній церкві, а навпроти вона тільки укріпиться, бо якщо і відпаде якась кількість вірян, то вони вже давно хотіли відійти від церкви, а причина може знайтися й інша. Подібні заяви стосуються і католицької церкви, щоправда обмеження, які існували до цього пояснюються політичними мотивами, а не релігійними розбіжностями¹¹⁰. Скоріше за все, таке ставлення редакції до закону, походить від того, звідки йшла ініціатива його прийняття. Як ми можемо пригадати клан Піхно-Шульгіних були переконаними монархістами, тож якщо ініціатива прийняття доволі спірних законів іде «згори» (а тим більше від самого імператора), то подібні закони можна сприйняти. Звісно, абсолютно протилежна ситуація коли ініціатива іде «знизу» (можна знов-таки згадати статтю про «Криваву неділю»).

Насправді, після першої доволі активної фази революції, після прийняття лютневого маніфесту, ситуація в Російській імперії, трошки стабілізується. В тому сенсі, що незважаючи на продовження стачок, як в

¹⁰⁹ Ascher A. The Revolution of 1905: Authority Restored – Stanford, 1992. – P. 121.

¹¹⁰ Б. а. Киев, 19-го апреля 1905 г. // Киевлянин. – 1905. – 20 апреля. – С. 1.

Москві, так і в Петербурзі, навіть в Юзівці та Луганську¹¹¹, суспільство до цього звикає. Навіть до цього доволі різко проти налаштований «Киевлянин», описує стачки не як щось погане, а скоріше навіть з невеликою долею гумору. Зазначаючи, що стачки набули вигляду народної забави, в якій хочуть брати участь всі, хто ще не встиг¹¹².

Звісно, що окрім стачок, відбувалися й інші доволі важливі події. Так вперше в Російській імперії пройшли масові демонстрації першого травня. В деяких містах імперії вони тривали протягом двох днів, тобто першого та другого травня. Загалом, в подібній акції взяло участь 177 міст по всій території Російської імперії, загальна кількість людей, які брали участь у демонстраціях складала приблизно 200 тисяч осіб. Під час демонстрацій були помічені сутички з військами та поліцією, але доволі велика кількість пройшла доволі мирно. Цікаву реакцію на ці події ми можемо побачити у газеті «Киевлянин» від 2 травня 1905 року. Редакція оминає тему «волнений», говорячи, що незважаючи на очікування масових сутичок, всі демонстрації пройшли мирно. Зокрема, наводиться приклад Києва, де за повідомленням газети, на Хрещатику власники магазинів готувалися до найгіршого, тож активно заколючували вітрини щитами, але на ділі все пройшло мирно¹¹³. На нашу думку, подібне замовчування подій пов'язане зі спадом активності робітників (див. Додаток 1), тож цілком можливо, що редакція газети могла сподіватися на скоріше припинення страйків і водночас не хотіла виступати, так би мовити, рупором революції, який може її знову роздмухати.

Натомість, поза містом ситуація тільки напружувалася. Загалом, ситуація з протестами селян почала виходити з-під контролю ще наприкінці березня, саме тоді, коли незважаючи на велику кількість прохань, які були направлені на ім'я Миколи II, ситуація із нерівномірним розподілом земель

¹¹¹ *Glatter P.* 1905: The consciousness factor // *International Socialism*. – 2005. – 17 жовтня / Електронний ресурс: <http://isj.org.uk/1905-the-consciousness-factor/?fbclid=IwAR0rrkqp-2hniLwmXKG2xnCtpuTy00DSrZZxhRKvMWb8uKK6-S9Otsv6W8c>, відвідано 05.06.2020.

¹¹² *Б. а.* Киев, 23-го апреля 1905 г. // *Киевлянин*. – 1905. – 24 апреля. – С. 2.

¹¹³ *Б. а.* Вчерашний день... // *Киевлянин*. – 1905. – 2 мая. – С. 2.

після відміни кріпосного права та проведення земельної реформи у 60-х роках XIX століття, майже не змінилася. До сих пір існував нерівномірний розподіл землі, а з плином часу до цього додалися непомірні податки та побори¹¹⁴. Головними формами протесту проти поміщицького свавілля виступали: 1) навмисне завдання збитків власності поміщика як пряме, так і непряме. Наприклад, селяни дуже часто починали рубати ліс, який належав поміщику (пряме), або перешкоджали доступу до води, якщо горіла садиба (непряме). 2) збройні виступи проти влади. Подібні ситуації здебільшого були наслідком першої форми протестів, але з розвитком протестного руху, могли починатися і без завдання шкоди власності поміщика¹¹⁵.

Як вже згадувалося раніше, селянські бунти почали набирати активність вже в кінці березня. Натомість, перша детальна згадка, а не просто інформація на два слова, що подібні бунти відбуваються,¹¹⁶ ми можемо знайти у номері «Киевлянина» від 22 квітня 1905 року. Редакція журналу пише, що селяни Волинської губернії на знак протесту почали виганяти свою худобу на поля, які належали місцевому поміщику. Щоправда, не вказується, чим саме було викликано невдоволення. Натомість, в кращих традиціях «Киевлянина», коли йшлося про представлення провладних сил, вони зображували їх максимально м'якими. В цій статті поміщик та поліцейські загони постійно намагаються владнати ситуацію мирно (хоча доволі часто за присутності поліції або армії поміщики взагалі не йшли на діалог¹¹⁷), натомість селяни першими хапаються за вила та нападати на поліцію, у відповідь на що, звісно, поліції приходится застосовувати силу. Наступні данні, які містяться у статті йдуть врозріз із заявою про те, що селяни напали першими. З боку поліції постраждалих немає,

¹¹⁴ Королева Н. Г. Власть и общество в период подъема революции // Тютюкин С. В. Первая революция в России. Взгляд через столетие – Москва, 2004. – С. 221.

¹¹⁵ Edelman R. Proletarian Peasants. The Revolution Of 1905 In Russia's Southwest. – London, 1987. – P. 152.

¹¹⁶ Б. а. Внутриния известия // Киевлянин. – 1905. – 30 марта. – С. 4.

¹¹⁷ Edelman R. Proletarian Peasants. The Revolution Of 1905 In Russia's Southwest. – London, 1987. – P. 153.

з боку селян 2 важко поранених і 23 поранених¹¹⁸. Насправді, детальних згадок про масові виступи селян майже немає, частіше за все, це короткі звістки¹¹⁹, які, на нашу думку, немає великого сенсу розбирати¹²⁰.

Незважаючи на те, що зіткнення з поліцією та військами, як і страйки весною поступово йшли на спад, літом вони продовжуються з новою силою. Зокрема, починаються робітничі стачки в Одесі, які тривають з 13 по 21 червня (сюди слід також включити повстання на панцирнику «Князь Потемкин-Таврический», оскільки він брав активну участь у протистоянні урядовим загонам.)¹²¹. За оцінками дослідників, під час протистояння загинуло близько 2 тисяч осіб, а поранено було більше 3 тисяч, здебільшого таку велику кількість жертв вбачають у тому, що панцирник обстріляв місто¹²². Неймовірно цікава реакція на ці події міститься у газеті «Киевлянин». Якщо у статтях від 16 – 17 червня, ситуація з протистояннями в Одесі описується дуже поверхнево, майже не даючи подробиць, тільки згадуючи, що війська були вимушені застосувати зброю¹²³, або що губернатор Одеси закликав всіх залишатися¹²⁴ дома та увів військовий стан¹²⁵, то зміст та риторика статті від 24 червня 1905 року зовсім інша. Що цікаво, із неї ми можемо дізнатися не тільки суху інформацію про пошкодження, які завдав місту панцерник та збройні протистояння, тут ми вперше можемо побачити критику влади! Редакція газети, вперше за 172 номери не просто висловлює своє бачення спірних, на її думку, рішень або виправдовує рішення влади через те, що вони йдуть напряду від монарха. Вона відкритим текстом заявляє, що саме

¹¹⁸ Б. а. Внутриния известия // Киевлянин. – 1905. – 22 аперля. – С. 5.

¹¹⁹ Б. а. Крестьянские беспорядки // Киевлянин. – 1905. – 17 июня. – С. 3.

¹²⁰ Б. а. Внутриния известия // Киевлянин. – 1905. – 30 мая. – С. 3.

¹²¹ Паїнс Р. Русская революция: Агония старого режима. 1905 — 1917. – Москва, 2005. – С. 43.

¹²² Glatter P. 1905: The consciousness factor // International Socialism. – 2005. – 17 жовтня / Електронний ресурс: <http://isj.org.uk/1905-the-consciousness-factor/?fbclid=IwAR0rrkqp-2hniLwmXKG2xnCtpuTy00DSrZZxhRKvMWb8uKK6-S9Otsv6W8c>, відвідано 05.06.2020.

¹²³ Б. а. Беспорядки в Одессе // Киевлянин. – 1905. – 16 июня. – С. 3.

¹²⁴ Б. а. К беспорядкам в Одессе // Киевлянин. – 1905. – 17 июня. – С. 3.

¹²⁵ Б. а. Внутриния известия // Киевлянин. – 1905. – 17 июня. – С. 4.

нерішуча позиція влади спричинила революційні події. За словами газети, через надмірні поступки та відсутність заборони демонстрацій, революційні події продовжуються¹²⁶. До слова, я вже висував припущення, що зменшення публікацій, присвячених революції відбувається для того, щоб не підсилювати напругу у суспільстві, а саме у цій статті, припущення знаходить своє підтвердження, для наочності слід навести цитату: «В настоящее время нам поздно давать совет: не разнуздывайте зверя, так как он уже изрядно разнуздан!...»¹²⁷. Протягом всього тексту, редакція прямо закликає (мабуть, владу), до повної заборони будь-яких зібрань пишуче таке: «...Сегодня «мирно» прекращают работы; завтра «мирно» принуждают рабочих к бездействию, которые хотят работать; послезавтра устраиваю «мирную» демонстрацию... Иначе говоря, Россия стоит на пороге пугачевщины, а мы думаем, что нынешние явления хуже пугачевщины...»¹²⁸. Таким чином, ми можемо побачити, що незважаючи на свою монархічну орієнтацію, подібні бурхливі події штовхають редакцію на відкриту критику влади. Тож, на нашу думку, можна говорити, що вже влітку 1905 року відбувається загострення всередині суспільства, при чому такого масштабу, що навіть провладне видання не може їх ігнорувати. Безумовно, що подібне загострення є однією із причин, які вплинули на прийняття жовтневого маніфесту.

Ще одним кроком, який прискорив прийняття жовтневого маніфесту стало видання наказу про введення університетської автономії, який, по суті, дозволив масові зібрання на території університетів. До чого це призвело? Університети перетворилися із місця навчання, місця протестів на великі політичні майданчики, на території, на яких спокійно могли діяти заборонені партії. І не просо проводити агітацію, а консолідувати довкола себе революційні елементи: студентство, робітників, інтелігенцію¹²⁹. На нашу

¹²⁶ Б. а. Часть не официальная // Киевлянин. – 1905. – 24 июня. – С. 2.

¹²⁷ Б. а. Часть не официальная // Киевлянин. – 1905. – 24 июня. – С. 2.

¹²⁸ Б. а. Часть не официальная // Киевлянин. – 1905. – 24 июня. – С. 2.

¹²⁹ Королева Н. Г. Власть и общество в период подъема революции // Тютюкин С. В. Первая революция в России. Взгляд через столетие – Москва, 2004. – С. 272.

думку, саме подібна консолідація в якійсь мірі вплинула на можливість загальної політичної стачки.

Але головними подіями, які спричинили підписання жовтневого маніфесту, все ж таки є жовтнева загальна політична стачка. Початок цих подій ми можемо побачити у страйку московських типографій, який почався 17 вересня. Протест почався з соціальних вимог: більша зарплата, 8-ми годинний робочий день і так далі¹³⁰. Слід згадати, що студентство приєднується до цих протестів і надає їм політичного звучання (автономія значно політизувала студентів). «Киевлянин» на це реагує досить кволо, просто констатує факт протестів і знов говорячи, що більшість робітників прагне працювати¹³¹. Поступово, на знак підтримки робітників типографій, починають страйкувати доволі багато підприємств, фармацевтів, робітників сфери послуг і так далі. Кульмінацією цього процесу стає 7 жовтня, коли вже згадувана організація «Союз союзів» (в яку входив і професійний союз робітників залізниці), стимулює зупинку залізничних доріг майже по всій імперії¹³². На знак солідарності та, не в останню чергу, через роботу «Союзу союзів», починається загальна політична стачка. До 17 жовтня мовчав навіть телеграф. Безумовно, що такі дії провакують реакцію влади, яка відобразилася у вигляді маніфесту 17-го жовтня. Незважаючи на твердження деяких дослідників, що жовтневий маніфест викликав критику навіть у монархічній пресі¹³³, у випуску газети «Киевлянин» від 19 жовтня, ми можемо побачити схожу реакцію до маніфесту лютневого. Редакція просто описує маніфест і прославляє монарха, наприклад: «Государь Император в высочайшем манифесте объявляет нам верным поданным его, что от смуты и волнений в столице и многих местностях великою и тяжелою скорбью преисполнено Его

¹³⁰ *Пайнс Р.* Русская революция: Агония старого режима. 1905 — 1917. — Москва, 2005. — С. 58.

¹³¹ *Б. а.* Внутренняя известия // Киевлянин. — 1905. — 18 сентября. — С. 4.

¹³² *Пайнс Р.* Русская революция: Агония старого режима. 1905 — 1917. — Москва, 2005. — С. 61.

¹³³ *Махонина С. Я.* Русская дореволюционная печать (1905–1914). — Москва, 1991. — С. 67.

сердце...»¹³⁴ єдине, що може викривати ставлення до маніфесту, це останні фрази редакції: «...И мы нашим слабым голосом взываем теперь, как и всегда взывали к порядку во имя Государя нашего Императора.»¹³⁵

Підбиваючи підсумки цього розділу, на нашу думку, слід охарактеризувати реакцію газети «Киевлянин» на представленні революційні полії. Загалом, реакція газети не є рівномірною. Так наприклад, можна згадати реакцію редакції на селянські виступи, а точніше майже повну її відсутність, або закиди владі про недостатню жорсткість по відношенню до мітингарів після подій в Одесі, так і підтримку будь-яких реформ (навіть ліберальних), якщо вони надходили від самого імператора. Під час аналізу, складалося чітке враження, що в деяких моментах редакція, так би мовити, переступає через себе, щоб не відходити від провладного дискурсу. Також слід додати, що доволі велика кількість подій освітлюється пізніше, скоріше за все таке рішення є цілком усвідомленим, як аргумент на користь цієї версії були представленні цитати вище.

¹³⁴ Б. а. Киев, 18-го октября 1905 г. // Киевлянин. – 1905. – 19 октября. – С. 1.

¹³⁵ Там само. – С. 1.

3. Реакція газети «Киевлянин» на революційні події 1905 року після маніфесту 17 жовтня

Після видання ліберального маніфесту 17 жовтня, на арені революційної боротьби все більше зростало напруження і все більше відбувалися збройні протистояння¹³⁶. Подібна ситуація склалася не тільки через неоднозначне сприйняття документу в суспільстві, а ще й тому що влада в особі Миколи II не зовсім розуміла, чим цей документ загрожує. Тож надалі слід представити обидва аспекти задля ширшого розуміння причин радикалізації революційного руху.

Говорячи про суспільний аспект сприйняття маніфесту, слід сказати, що після його оприлюднення посилювався суспільний розкол. Більше того, не тільки у контексті впливу на групи, які підтримували революційну боротьбу, або самодержав'я, а скоріше всередині революційного загалу. Частина лібералів сприйняла його, як перемогу революції над абсолютизмом і почала активно готуватися до виборів у Думу, натомість інші плекали надію встановити демократичну республіку¹³⁷. Соціалісти були більш однорідними, зокрема обидва крила РСДРП вбачали у цьому документі намагання влади на деякий час послабити, а краще взагалі зупинити протести і таким чином взяти паузу, під час якої буде можливість посилити свої позиції і придушити революцію, яка щойно почала перемагати. Тож, виходячи з цього твердження соціалістичний блок революціонерів (особливо РСДРП), почав активно чинити збройний опір та проводити агітаційну роботу в армії і на флоті, що також спричиняло зростання збройних виступів¹³⁸.

Ще одним елементом радикалізації революційного руху, стали все більш масштабні та кривавіші виступи «чорносотенців». Безумовно, монархісти

¹³⁶ Тютюкин С. В. У порога гражданской войны // Тютюкин С. В. Первая революция в России. Взгляд через столетие – Москва, 2004. – С. 351 – 352.

¹³⁷ Там само. – С. 351.

¹³⁸ Там само. – С. 353 – 354.

сприйняли видання жовтневого маніфести не стільки, як свою поразку, а як пряму образу імператора. Тож все частіше нападали на етнічні меншини та на учасників протестів. В свою чергу, подібний рівень агресії з боку монархістів, провокував створення груп самооборони, робітничі дружини та народну міліцію¹³⁹. Очевидно, що під час зіткнення цих двох ворогуючих сил, все закінчувалося зіткненнями, частіше за все із застосуванням зброї.

Наступним елементом є позиція влади, зокрема, Миколи II. Підписуючи маніфест, імператор не до кінця сприймав, що проголошення жовтневого маніфесту повинно стати тільки початком ліберальних реформ, які в майбутньому так чи інакше повинні були обмежити самодержав'я до вигляду конституційної монархії¹⁴⁰. Микола II до останнього вважав, що майбутня Дума стане не головним законотворчим органом, а скоріше буде представляти дорадчий орган¹⁴¹. Схоже ставлення у імператора було до діяльності Сергія Юлійовича Вітте. Коли Вітте починає вести діяльність на посаді прем'єра, орієнтуючись на досвід своїх західних колег, а саме вимагати щоденних звітів від місцевих органів, створювати прес-центр, щоб висвітлювати діяльність уряду з вигідної точки зору, Микола II сприймає ці дії достатньо вороже, вважаючи, що Вітте намагається зосередити в своїх руках ще більше влади¹⁴².

Таким чином, ми можемо побачити, що остаточного консенсусу щодо маніфесту не було досягнуто ні у владних колах, ні серед революціонерів. А ще більша активізація правих та лівих партій підсилювала і без того майже критичну соціальну напругу. Тож ми вбачаємо зростання збройних виступів, а подекуди і перехід влади до революціонерів, саме у вище зазначених причинах.

¹³⁹ *Тютюкин С. В. У порога гражданской войны // Тютюкин С. В. Первая революция в России. Взгляд через столетие – Москва, 2004. – С. 354.*

¹⁴⁰ *Пайпс Р. Русская революция: Агония старого режима. 1905 — 1917. – Москва, 2005. – С. 54.*

¹⁴¹ Там само. – С. 62.

¹⁴² Там само. – С. 55 – 56.

3.1 Збройні виступи до указу про свободу слова

Як вже згадувалося вище, жовтневий маніфест не приніс того заспокоєння, на яке так сподівався Микола II¹⁴³. Натомість вже 26 – 27 жовтня відбувається збройне повстання у Кронштадті. Все почалося доволі невинно, молодші чини 23 жовтня зібралися біля морського манежу, вимагаючи його відкрити для того, щоб провести там мітинг, але на той момент віце-адмірал Ніканов зміг вмовити натовп розійтися, говорячи, що завтра прибуде у місце дислокації матросів і особисто збере їх побажання. З 24 по 25 число Ніканов і справді збирав побажання нижніх чинів (вони були здебільшого соціального характеру, наприклад: надати доступ до бібліотек, дозволити купувати горілку не через третіх осіб і так далі), але більшість побажань йому здалися неважливими, а настрої матросів доволі агресивний, тож він запросив надіслати у Кронштадт війська¹⁴⁴. Безумовно, матроси не заспокоїлися і вже в ніч з 26-27 жовтня влаштували збройні протистояння з піхотними частинами та масовані акти вандалізму, коли до Кронштадту прибули війська, більшість матросів заспокоїлася і розійшлася по казармах. Внаслідок протистояння було поранено близько 100 осіб, здебільшого їх і взяли під варту¹⁴⁵.

Реакція газети «Киевлянин» відреагувала на ці події вже у номері від 29 жовтня. До слова, редакція вже не намагається применшувати значення подій, як це було на початку, натомість починає активно критикувати бунтівників пишуче таке:

Депеши вновь приносят печальные известия – в Кронштадте бунт с участием матросов... Они (революционеры) не имели союзников в ненавистной им армии, хотя делали энергичные усилия для революционной пропаганды между солдатами... было видно, что более деятельная пропаганда велась в каком-то флотском экипаже... Надежды их не оправдались, но результатом их стал бунт части матросов... Это был совсем бессмысленный бунт ватаги, скоро перепившейся. Еще одно доказательство, что во флоте у нас очень плохо.¹⁴⁶

¹⁴³ Дневник Императора Николая II / отв. ред. К. Ф. Шацко. — Москва, 1991. — С. 285.

¹⁴⁴ 1905: восстания в Балтийском флоте в 1905-1906 гг.: в Кронштадте, Свеаборге и на корабле "Память Азова": сборник статей, воспоминаний, материалов и документов / сост. И. В. Егоров. - Ленинград, 1926. - С. 17.

¹⁴⁵ Там само. – С. 19 – 20.

¹⁴⁶ Б. а. Киев, 28-го октября 1905 г. // Киевлянин. – 1905. – 29 октября. – С. 1.

Тобто ми чітко можемо прослідкувати, наскільки наразі змінюється позиція видання щодо протестів. На нашу думку, тут можна прослідкувати навіть певну критику в адрес морського командування, чого раніше за редакцією не було помічено. Постає питання, звідки ж така переорієнтація поглядів? Можна припустити, що у такій формі редакція демонструє своє ставлення до прийнятого жовтневого маніфесту. Аргументом може слугувати цитата, яка міститься у цій же статті, щоправда в цій частині редакція критикує взагалі події, які почали відбуватися після оприлюднення маніфесту: «Уже отданы под суд не одни губернаторы, а все русское общество, под наступивший суд народов всего мира, под истории наших потомков. Это будет справедливый суд, но простит-ли он русскому обществу, его тяжкие грехи, его безумие»¹⁴⁷. Таким чином, ми можемо побачити, що автор статті вперше не ділить населення Російської імперії на «правильну» частину (монархістів) та «неправильну» (революціонерів), по суті говорячи, що не достатня активність провладної позиції призвела до того хаосу, який наразі відбувається в країні.

Як ми вже згадували раніше, більша частина революційного суспільства, була налаштована доволі рішуче, а саме – продовжувати революцію. Тож після подій у Кронштадті суспільство відреагувало на них. До слова, тепер інформація доходила до інших частин імперії значно швидше, бо старий цензорний устав скасували, а новий ще не встигли ввести, тож газети могли не тільки швидше передавати інформацію, але й в більш відкритому вигляді¹⁴⁸. Тож вже 2 листопада, починається загальна політична стачка у Петербурзі. Її вимоги абсолютно політичні:– 1) не вести кримінальне переслідування повсталих матросів у рамках військово-польового суду (очевидна вимога, через більш жорстокі покарання та не представлення захисту підсудному); 2) скасувати введене у Польському Царстві воєнне положення¹⁴⁹. Слід також зазначити, що не останню роль у організації цього протесту зіграв вже вище

¹⁴⁷ Б. а. Киев, 28-го октября 1905 г. // Киевлянин. – 1905. – 29 октября. – С. 1.

¹⁴⁸ Махонина С. Я. Русская дореволюционная печать (1905–1914). – Москва, 2016. – С. 87.

¹⁴⁹ Ascher A. The Revolution Of 1905 – Stanford, 1988. – P. 246.

згаданий «Союз союзів». Тож пам'ятаючи свій попередній досвід влада в особі уряду Сергія Юлійовича Вітте пішла на поступки і виконала вимогу протестуючих¹⁵⁰.

Редакція «Киевлянина» реагувала на ці події доволі різко, загалом після прийняття жовтневого маніфесту із стриманого монархічного видання, яке постійно намагалося не роздмухувати вогонь революції, «Киевлянин» кінця 1905 року став різкою крайнє правою газетою. Дуже змінюється риторика із применшення масштабів революційного руху на початку 1905 року до активної контрреволюційної пропаганди. Подібна ситуація відбувається і в номері від 8 листопада. Ось як характеризує вище описанні події редакція: «В Петербурге «всеобщая политическая забастовка», объявленная всеми союзами и «союзом союзов» имела огромный успех, исключительно среди «наборщиков» газет...»¹⁵¹. По суті, редакція прямим текстом каже, що ніякої перемоги не відбулося, але важливим питанням є чому редакція бере в лапки фразу «всеобщая политическая забастовка»? Відповідь ми можемо знайти у попередньому номері газети. Ось що пише редакція:

Заговорил внезапно и «первый политический клуб» в Петербурге... «Клуб» на этот раз весьма разумно осуждает «повторение всеобщей забастовки» и описывает ее последствия на основании всего уже бывшего. Эти мудрецы заднего ума теперь прозрели. Но и теперь они выражают «свое негодование» только «виновниками стачки 2 ноября» и поднимают суету, обращаясь «ко всем городским и земским учреждениям поддержать их резолюцию». Напрасно суетитесь, господа, потому что «стачки» нет, не будет и не по тому адресу обращаетесь. Обращайтесь к бывшим союзникам под красным флагом, которые теперь в инженерных мундирах бегают по петербургским банкам, прося забастовать, но везде получают отказ. А в Киеве и других местах никому такая беготня и в голову не придет...¹⁵²

Таким чином, ми можемо відповісти на минуле питання. Редакція газети брала в лапки фразу «всеобщая политическая забастовка» тому що, по суті не визнавала її існування. Прямим текстом говорячи, що це все провокації соціалістів. Але ми можемо побачити ще один цікавий момент,

¹⁵⁰ Черножуков А. Деятельность Союза союзов в период Первой Русской Революции // Вестник КГУ. – 2019. – № 4. – С. 38.

¹⁵¹ Б. а. Киев, 7-го ноября 1905 г. // Киевлянин. – 1905. – 8 октября. – С. 1.

¹⁵² Б. а. Киев, 6-го ноября 1905 г. // Киевлянин. – 1905. – 7 октября. – С. 1.

який стосується нашого твердження про розкол всередині революційного руху. Цей уривок яскраво демонструє, що і справді деяка частина минулих революціонерів вважає, що політична боротьба із державою завершена, причому перемогою, тож наразі потрібно будувати нову державу, а не дестабілізувати ситуацію.

Безумовно, повстання матросів в Кронштадті не було одиничним випадком. Взагалі протягом революційних подій після публікації жовтневого маніфесту відбулося 89 повстань у різних частинах армії та флоту¹⁵³. Тож, на нашу думку, слід висвітлити ще одне резонансне повстання, яке радянська історіографія ставила майже на один рівень з повстанням на панцирнику «Князь Потемкин-Таврический»¹⁵⁴. Мова йде про повстання на крейсері «Очаків», яке відбулося 11 – 15 листопада. Насправді, повстання на крейсері «Очаків» було скоріше реакцією на події у самому Севастополі. Все почалося 8 листопада, саме тоді команда крейсера «Очаків» на знак недовіри до свого командира, на його привітання відповіла «Долой командира!»¹⁵⁵. Через три дні до заворушень доєдналися розквартировані екіпажі та частини сухопутного Берестейського полку, не останню чергу в початку заворушень, як на суші так і на кораблі відіграли агітатори соціал-демократів. На підтвердження цієї думки можна навести вимоги, які висували повсталі: 8-годинний робочий день, установчі збори і так далі. Звісно, що командування їм відмовило, тож з цього моменту заворушення, можна вважати, вже офіційно почалися. Повсталі на березі організували патрулі, за допомогою яких затримували офіцерський склад. При цьому до повсталих на морі приєдналися ще 12 кораблів різного класу¹⁵⁶. Безумовно, що подібна ситуація не могла тривати вічність і вже 15 листопада до Севастополя підійшли 10 тисяч солдат. Того ж дня повстання на

¹⁵³ Тютюкин С. В. У порога гражданской войны // Тютюкин С. В. Первая революция в России. Взгляд через столетие – Москва, 2004. – С. 367.

¹⁵⁴ Селянчев, А.К. Флот под красным флагом революции. – Москва, 1983. – С. 49.

¹⁵⁵ Ливенцев Д. Восстание на крейсере "Очаков" в мемуарах участника и современника // Берегиня.777.Сова. – 2019. – № 4. Вып. 35. – С. 29.

¹⁵⁶ Там само. – С. 31.

морі і на суші було придушено. Після придушення, було заарештовано 2 тисяч матросів та піхотинців, найактивніших учасників повстання було страчено¹⁵⁷.

Редакція «Киевлянина» відреагувала на ці події досить стримано. Перші звістки взагалі містилися у частині новин з телеграфу та були датовані 16, 18 жовтня¹⁵⁸ і являли собою короткі вижимки про те, що у Севастополі бунт¹⁵⁹. Натомість вже 21 жовтня з'являється детальна стаття з описом цих подій. Події в статті передаються без оцінки редакції і майже повністю збігаються з тими, що описанні в історіографії, тож, на нашу думку, наводити цитати не є доцільним. Але ми можемо знайти одну цікаву деталь, яка не представлена в історичних дослідженнях. Як виявляється, під час фінального морського бою північна батарея міста перейшла на бік повстанців і почала завдавати удари по місту, а не по кораблях повсталих, таким чином спричинивши значні руйнування. Редакція газети, навіть порівнює завдану шкоду із обстрілами Одеси з борту панцирника «Князь Потемкин-Таврический» але звісно, що і ця батарея була взята штурмом переважаючими у кількості урядовими військами¹⁶⁰.

Складно сказати, що спричинило відсутність тієї емоційної реакції в газеті «Киевлянин» на такі резонансні події, тим більше, якщо пригадати попередні статті, які ми висвітлювали вище. Можливим приводом, могло виступити значне зростання бунтів у армії та флоті¹⁶¹, яке відбувалося після підписання жовтневого маніфесту. Тож, як і вже бувало до цього, редакція газети, могла не хотіти ще більше загострювати ситуацію, тому і вирішила так скупко підійти до висвітлення цього бунту.

3.2 Останній місяць революційних подій 1905 року

¹⁵⁷ Ливенцев Д. Восстание на крейсере "Очаков" в мемуарах участника и современника // Берегиня. 777. Сова. – 2019. – № 4. Вып. 35. – С. 32.

¹⁵⁸ Б. а. Телеграф // Киевлянин. – 1905. – 16 ноября. – С. 3.

¹⁵⁹ Б. а. Телеграф // Киевлянин. – 1905. – 18 ноября. – С. 4.

¹⁶⁰ Б. а. К беспорядкам в Севастополе // Киевлянин. – 1905. – 21 ноября. – С. 2.

¹⁶¹ Тютюкин С. В. У порога гражданской войны // Тютюкин С. В. Первая революция в России. Взгляд через столетие – Москва, 2004. – С. 367.

На нашу думку, слід висвітлити ще одну дуже важливу подію, яка в певній мірі вплинула на революційні події 1905 року. Мова йде про указ щодо «тимчасових правил» для друкованих видань. Безпосереднім підґрунтям для видання цього указу є славнозвісний маніфест 17 жовтня, бо саме у ньому містилися твердження про свободу особистості, слова, зібрань та союзів. Тож видання нормативного акту, який би точно прописував законодавчі аспекти свободи слова було лише питанням часу¹⁶². Цей час настав 24 жовтня, саме з цього дня в Російській імперії була відмінена попередня цензура. Насправді, одразу після жовтневого маніфесту відбулася доволі сильна лібералізація преси. В тому розумінні, що були відмінені «тимчасові правила» 60-х років XIX століття, але не була прибрана попередня цензура. Щоправда, не була вона прибрана тільки формально тому, що після скасування правил 60-х років у цензорів по суті не було можливості чітко визначати, що забороняти, а що ні. Тож вони керувалися кримінальним кодексом, подібна практика призвела до того, що маже на наступний день після видання маніфесту, почала з'являтися більш-менш вільна преса¹⁶³.

Виходячи із уже наведених реакцій «Киевлянина» на подібні ліберальні зміни та ідеологічних переконань редакції, доволі просто зрозуміти, який характер вона носила. Очевидно, що різко негативний, тим більше, що указ про «свободу слова» надходив не від Миколи II, а від уряду Вітте, якого редакція і до цього безжально критикувала за м'якість по відношенню до протестів та стачок.

Перша загадка про цей указ знаходиться у номері від 30 листопада, але це суто офіційна частина, де до читача просто доносять інформацію про прийняття подібного закону¹⁶⁴. Набагато цікавіші данні ми можемо відшукати у випуску від 1 грудня. Ось що пише редакція:

Вчера вышли первые номера «свободных» четырех киевских газет и киевские цензоры все четыре газеты привлекли в ответственность по разным

¹⁶² *Жирков Г.В.* История цензуры в России XIX – XX вв. – Москва, 2001. – С. 134.

¹⁶³ Там само. – С. 135.

¹⁶⁴ *Б. а.* Часть официальная // Киевлянин. – 1905. – 30 ноября. – С. 1.

статьям Уложения... А мы думаем, что все четыре газеты должны были подлежать конфискации, даже если в Киеве не было военного положения... 1) «Киевский Отклик» – напечатана прокламация «Крестьянского союза» представляющая одно из самых возмутительных подстрекательств. Прокламация написана для масс, требует отобрание всех земель и республики... И упоминается даже о Царе!! [далі автори висловлюють невдоволення по кожній із газет]... Если можно выпускать такие газеты при военном положении, то какие можно выпускать без военного положения?... Заявления прокурору немного помогут, потому что одно из двух: или Киевские рассчитывают на очень краткое существование, или они надеются, что их прикроют в скором времени те, кому они служат¹⁶⁵.

Таким чином ми можемо побачити, наскільки негативно редакція відноситься до ліберальних перетворень, якщо під указом про їхнє прийняття не стоїть ім'я Миколи II. Доволі цікавим також видається те, що редакція умисне налаштовує свою аудиторію не тільки проти свободи слова, а й прямо закликає звертатися до прокурора задля швидшого закриття вільної преси. У цьому та попередніх коментарях ми вже висловлювали думку, що ім'я імператора або його безпосередня участь у будь-яких змінах для редакції газети, а значить і для клана Піхно-Шульгіних є майже чимось священним, проти чого неможливо висловлюватися. На нашу думку, цей уривочок слугує непоганим аргументом для цієї версії, зважаючи на те, який гнів викликає у редакції згадка у «прокламации» «Крестьянского союза» царя.

Безумовно, що збройні виступи не завершилися, але поступово стає очевидним, що той запал, який в собі ніс маніфест 17 жовтня все більше спадав. Яскравим прикладом стало повстання у Москві Ростовського гренадерського полку. 2 грудня Ростовський полк повстав, подібна подія дала революційному руху надію, що на бік революції може перейти весь московський гарнізон¹⁶⁶. Тим більше, що на той момент у Москві активно діяла РСДРП, але зволікання партійних лідерів та опозиція у вигляді правого крила меншовиків не дала змогу вчасно підтримати повсталих піхотинців. Коли все ж таки було прийняте рішення про підтримку солдат Ростовського

¹⁶⁵ Б. а. Читатели знают... // Киевлянин. – 1905. – 1 декабря. – С. 2.

¹⁶⁶ Вудс А. Ленин и Троцкий. Путь к власти – Москва, 2020 – С. 127.

полку (це відбулося 4 грудня), вже було пізно, бо бунт в гарнізоні був придушений¹⁶⁷.

Натомість для монархістів в особі редакції «Киевлянина», ця подія стала майже святом. Автори газети повідомляли на сторінках свого видання:

Москва получила, кажется после целого ряда неудачных перемен, настоящего генерал-губернатора. Генерал-адъютант Дубасов начал с того, что пригласил представителей белокаменной и отдубасил Москву самым настоящим манером. И поделом. Давно она этого заслужила, давно на нее пальцами указывают, а другие с презрением плечами пожимают. Была дескать Москва, а теперь стала какой-то торговкой сомнительной честности... Начала Москва с фабрикации породы купеческих «джентельменов» и профессоров «марксистов», а окончила формированием и поставкой революционных банд на всю Россию... Но Москва, кажется, начала уже в себя приходит, потому что на действия генерал-губернатора не обиделась, а закричала «ура»! Так лучше будет, но вместо того, чтобы кричать «ура», гораздо было лучше закричать «вон» революционерам...¹⁶⁸

Таким чином, із цього уривку ми можемо побачити, що поступово на зміну революції починає приходити реакція. Це обумовлено багатьма причинами, одна із них — це виснаженість революційного руху. Ми вже згадували вище, що в революційному русі не було єдності. Старі організації, як «Союз союзів» поступово втрачали свій вплив, а більш нові гравці на арені, на кшталт РСДРП ще навчилися відчувати моменти та керувати революцією. Ті самі події в Москві слугують гарним підтвердженням нашої думки. Тож можна констатувати, що революція на кінець 1905 року все більше і більше сповільнюється. Загалом, редакція газети дуже позитивно реагувала на підсилення реакційної позиції над революційними, Так у випуску від 6 грудня, ми можемо побачити такі слова: «Слава Богу. События, сколько можно судить, быстро идут в обратном порядке...»¹⁶⁹. На нашу думку, така позиція є цілком логічною та послідовною з боку «Киевлянина», бо протягом цього розділу ми могли спостерігати здебільшого різко негативну реакцію на революційні події. При цьому, вона подавалася абсолютно відкрито, а не завуальовано, як це було

¹⁶⁷ Вудс А. Ленин и Троцкий. Путь к власти – Москва, 2020 – С. 128.

¹⁶⁸ Б. а. Киев, 6-го декабря 1905 г. // Киевлянин. – 1905. – 7 декабря. – С. 1.

¹⁶⁹ Б. а. Киев, 5-го декабря 1905 г. // Киевлянин. – 1905. – 6 декабря. – С. 1.

на перших етапах революції. По суті, від «інтелігентного» применшення подій, редакція перейшла до жорсткої монархічної пропаганди та дискредитації протилежної сторони.

Висновки

Проаналізувавши напрацювання теоретиків революції генеалогії Джека Голдстоуна та поєднавши їх з теоретичними засадами вивчення перси і історичних досліджень газети «Киевлянин», стає цілком зрозумілим, яке місце займала газета у контексті подій революційних подій 1905 року. Незважаючи на те, що більшість дослідників теорії революції вважають опозиційність видань до влади одним із ключових факторів виникнення революції, ми прийшли дещо іншого висновка. Очевидно, що газета «Киевлянин» не могла представляти соціуму опозиційні думки, бо знаходилася у руках клана переконаних монархістів Піхно-Шульгіних. Натомість стверджувати, що видання не мало впливу на певний прошарок населення Російської імперії, буде неправильним. Незважаючи на те, до якого покоління відноситься дослідник теорії революції, у всіх можна виділити спільне твердження: революція – це завжди конфронтація всередині суспільства. І один із елементів підсилення цієї конфронтації є ЗМІ і зокрема, преса. Виходячи з цього, газета «Киевлянин», незважаючи на свою монархічну позицію (а насправді завдяки їй), діє в якійсь мірі на благо революції, загострюючи конфронтацію всередині соціуму Російської імперії.

Що ж стосується реакції газети на події до жовтневого маніфесту, то його здебільшого можна характеризувати, як стриманий. Редакція, намагаючись не розпалювати протистояння у суспільстві, дуже часто оминає гострі питання. Коли ж подібна практика не працює, інформація подається зі значним викривленням, заниженням активності страйкарів, хибними даними про підтримку революції. Безумовно, реакція газети не є рівномірною, на певні події вона реагує набагато жорсткіше ніж на інші, наприклад на події в Одесі в червні 1905 року. Загалом, реакцію «Киевлянина» у вище вказаний період, можна характеризувати, як здебільшого направлену на стримування революції, через формування хибного уявлення про революційні події.

Реакція газети на події після прийняття маніфесту 17 жовтня суттєво відрізняється. Ми не змогли більше прослідкувати замовчування революційних подій. Навпаки, присвячені їм статті стали домінувати на сторінках газети. Деформація уявлення про революційні події також простежується, але носить зовсім інший характер. Редакція займається прямою дискредитацією революційного руху, звинувачуючи їх не тільки у руйнування Російської імперії, а й у неналежній поведінці, повальному алкоголізмі, небажанні працювати і так далі. Також у статтях починають все більше простежуватися заклики до влади, у контексті жорсткого придушення революції і будь-яких громадських свобод.

Список використаних джерел та літератури

1. Джерела

1.2 Опубліковані джерела

1. 1905: восстания в Балтийском флоте в 1905-1906 гг.: в Кронштадте, Свеаборге и на корабле "Память Азова": сборник статей, воспоминаний, материалов и документов / сост. И. В. Егоров. - Ленинград: Рабочее издательство "Прибой", 1926. - 162 с.
2. Дневник Императора Николая II / отв. ред. К. Ф. Шацко. — Москва: Орбита, 1991. — 755 с.
3. *Шульгин В. В.* Тени, которые проходят / сост. Р. Г. Красюков. — Санкт-Петербург: Нестор-История, 2012. — 688 с.

3.3 Періодика

1. *Б. а.* Беспорядки в Одессе // Киевлянин. — 1905. — 16 июня. — С. 3.
2. *Б. а.* Внутрния известия // Киевлянин. — 1905. — 10 января. — С. 3.
3. *Б. а.* Внутрния известия // Киевлянин. — 1905. — 11 января. — С. 5.
4. *Б. а.* Внутрния известия // Киевлянин. — 1905. — 14 января. — С. 4.
5. *Б. а.* Внутрния известия // Киевлянин. — 1905. — 17 июня. — С. 4.
6. *Б. а.* Внутрния известия // Киевлянин. — 1905. — 17 января. — С. 3.
7. *Б. а.* Внутрния известия // Киевлянин. — 1905. — 18 сентября. — С. 4.
8. *Б. а.* Внутрния известия // Киевлянин. — 1905. — 22 аперля. — С. 5.
9. *Б. а.* Внутрния известия // Киевлянин. — 1905. — 30 марта. — С. 4.
10. *Б. а.* Внутрния известия // Киевлянин. — 1905. — 30 мая. — С. 3.
11. *Б. а.* Внутрния известия // Киевлянин. — 1905. — 7 января. — С. 4.

12. *Б. а.* Внутриния известия // Киевлянин. – 1905. – 7 января. – С. 5.
13. *Б. а.* Война с Японией // Киевлянин. – 1905. – 4 января. – С. 3
14. *Б. а.* Высочайший Манифест // Киевлянин. – 1905. – 19 февварля. – С. 4.
15. *Б. а.* Из мира Науки // Киевлянин. – 1905. – 3 января. – С. 2.
16. *Б. а.* К беспорядкам в Одессе // Киевлянин. – 1905. – 17 июня. – С. 3.
17. *Б. а.* Киев, 12-го января 1905 года // Киевлянин. – 1905. – 13 января. – С. 2.
18. *Б. а.* Киев, 19-го апреля 1905 г. // Киевлянин. – 1905. – 20 апреля. – С. 1.
19. *Б. а.* Киев, 23-го апреля 1905 г. // Киевлянин. – 1905. – 24 апреля. – С. 2.
20. *Б. а.* Киев, 4-го февварля 1905 г. // Киевлянин. – 1905. – 5 февварля. – С. 5.
21. *Б. а.* Крестьянские беспорядки // Киевлянин. – 1905. – 17 июня. – С. 3.
22. *Б. а.* Последняя известия // Киевлянин. – 1905. – 28 января. – С. 5.
23. *Б. а.* Телеграммы // Киевлянин. – 1905. – 7 января. – С. 4.
24. *Б. а.* Часть не официальная // Киевлянин. – 1905. – 24 июня. – С. 2.
25. *Б. а.* Вчера 6-го января... // Киевлянин. – 1905. – 7 января. – С. 2.
26. *Б. а.* Вчерашний день... // Киевлянин. – 1905. – 2 мая. – С. 2.
27. *Б. а.* К беспорядкам в Севатополе // Киевлянин. – 1905. – 21 ноября. – С. 2.

28. *Б. а.* К кончине Великого Князя Сергея Александровича // Киевлянин. – 1905. – 7 февварля. – С. 1.
29. *Б. а.* Киев, 18-го октября 1905 г. // Киевлянин. – 1905. – 19 октября. – С. 1.
30. *Б. а.* Киев, 28-го октября 1905 г. // Киевлянин. – 1905. – 29 октября. – С. 1.
31. *Б. а.* Киев, 28-го октября 1905 г. // Киевлянин. – 1905. – 29 октября. – С. 1.
32. *Б. а.* Киев, 5-го декабря 1905 г. // Киевлянин. – 1905. – 6 декабря. – С. 1.
33. *Б. а.* Киев, 6-го декабря 1905 г. // Киевлянин. – 1905. – 7 декабря. – С. 1.
34. *Б. а.* Киев, 6-го ноября 1905 г. // Киевлянин. – 1905. – 7 октября. – С. 1.
35. *Б. а.* Киев, 7-го ноября 1905 г. // Киевлянин. – 1905. – 8 октября. – С. 1.
36. *Б. а.* Телеграф // Киевлянин. – 1905. – 16 ноября. – С. 3.
37. *Б. а.* Телеграф // Киевлянин. – 1905. – 18 ноября. – С. 4.
38. *Б. а.* Часть официальная // Киевлянин. – 1905. – 30 ноября. – С. 1.
39. *Б. а.* Читатели знают... // Киевлянин. – 1905. – 1 декабря. – С. 2.

2. Література

4. 1 Монографії, збірки статей, брошури, тези конференцій

1. *Вудс А.* Ленин и Троцкий. Путь к власти / Пер. с англ Ю. Жулий – Москва: Родина, 2020 – 920 с.
2. *Животко А.* Історія української преси. – Київ: Наша культура і наука, 1999. – 368 с.
3. *Жирков Г.В.* Журналистика России: от золотого века до трагедии. 1900 – 1918 гг. – Ижевск: Институт компьютерных исследований, 2014. – 382 с.
4. *Жирков Г.В.* История цензуры в России XIX – XX вв. – Москва: Аспект Пресс, 2001. – 368 с.
5. Королева Н. Г. Власть и общество в период подъема революции //Тютюкин С. В. Первая революция в России. Взгляд через столетие – Москва: Памятник исторической мысли, 2004. – С. 217 – 279.
6. *Ленин В.И.* Ленин В.И. Полное собрание сочинений. У 55 т., 58 кн. – Москва: Политиздат, 1974. – Т. 41: Детская болезнь «левизны» в коммунизме – 819 с.
7. *Махонина С. Я.* Русская дореволюционная печать (1905–1914). – Москва: МГУ, 1991. – 150 с.
8. *Пайнс Р.* Русская революция: Агония старого режима. 1905 — 1917. / Пер. с англ. М. Захаров – Москва: Игорь Захаров, 2005 – 480 с.
9. *Пушкарев И. М.* «Кровавое воскресенье». Начало Революции //Тютюкин С. В. Первая революция в России. Взгляд через столетие – Москва: Памятник исторической мысли, 2004. – С. 154 – 216.

10. *Селянчев, А.К.* Флот под красным флагом революции. – Москва: Просвещение, 1983. – 176 с.
11. *Сорокин П.* Социология революции. – Москва: РОССПЭН, 2004. – 704 с.
12. *Тютюкин С. В.* У порога гражданской войны // *Тютюкин С. В.* Первая революция в России. Взгляд через столетие – Москва: Памятник исторической мысли, 2004. – С. 351 – 392.
13. *Шанин Т.* Революция как момент истины. Россия 1905—1907 гг. —> 1917— 1922 гг. / Пер. с англ. Е.М. Ковалев – Москва: Весь Мир, 1997. – 560 с.
14. *Ascher A.* The Revolution of 1905: A Short History. – Stanford: Stanford University Press 2004. – 228 p.
15. *Ascher A.* The Revolution of 1905: Authority Restored – Stanford: Stanford University Press, 1992. – 460 p.
16. *Crane B.* The Anatomy of Revolution. – New York: Vintage Books, 1965. – 321 p.
17. *Edelman R.* Proletarian Peasants. The Revolution Of 1905 In Russia's Southwest. – London,: Cornell University Press, 1987. – 222 p.
18. *Jessop B.* Social Order, Reform and Revolution. – London: The Macmillan Press LTD, 1972. – 205 p.
19. *Moore B.* Social Origins of Dictatorship And Democracy. – London: Penguin University Books 1973. – 573 p.
20. *Steinberg M.* The Russian Revolution, 1905–1921 – Oxford: Oxford University Press, 2017. – 399 p.

2.2 Статті

1. *Гула Р. В.* "Українське питання" у редакційній політиці газети "Киевлянин" у 1905-1912 роках // Військово-науковий вісник. – 2014. – Вип. 22. №3 – С. 3 – 15.
2. *Левчук О.* Газетна періодика Києва 1905 – 1914 рр. в сучасній українській історіографії: провідні центри вивчення, тенденції та напрямки дослідження // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. - 2017. – Вип. 1, №3. – С. 56 – 63.
3. *Ливенцев Д.* Восстание на крейсере "Очаков" в мемуарах участника и современника // Берегиня.777.Сова. – 2019. – № 4. Вып. 35. – С. 27 – 41.
4. *Мухин А.Б.* К вопросу о развитии управленческой мысли в России: взгляды Д.И. Пихно // Вестник СПбГУ. – 2002. – Вып. 2, № 16. – С. 147 – 166.
5. *Черножуков А.* Деятельность Союза союзов в период Первой Русской Революции// Вестник КГУ. – 2019. – № 4. – С. 37 – 40.
6. *Goldstone J.* Theories of Revolution: The Third Generation // World Politics –1980. – Vol. 32, №. 3. – P. 425 – 453.
7. *Knight F.* The Haitian Revolution // The American Historical Review – 2000. –Vol. 105, №. 1. – P. 103 – 115.

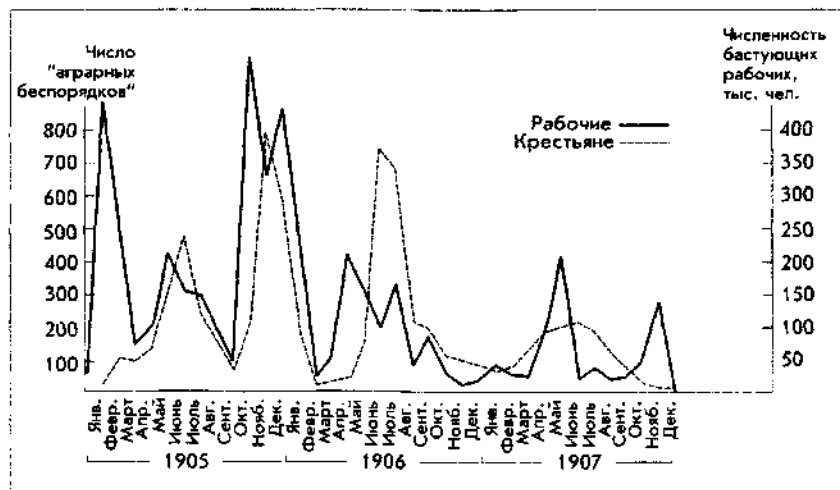
2.3 Довідкові (бібліографічні) видання, енциклопедії, словники

1. *Яковенко Н.* Вступ до історії. – Київ: Критика, 2007. – 327 с.
2. *Махонина С. Я.* История русской журналистики начала XX века. – Москва: Флинта, 2016. – 240 с.

5.2 Електронний ресурс

1. Glatter P. 1905: The consciousness factor // International Socialism. – 2005. – 17 жовтня / Електронний ресурс: <http://isj.org.uk/1905-the-consciousness-factor/?fbclid=IwAR0rrkpq-2hniLwmXKG2xnCtpuTy00DSrZZxhRKvMWb8uKK6-S9Otsv6W8c>, відвідано 05.06.2020.

Порівняння кількості протестуючих та аграрних бунтів в період революції 1905-1907, по місяцям.

Джерело: Шанин Т. Революция как момент истины. Россия 1905—1907 гг. — > 1917— 1922 гг/ Пер. з англ. Е.М. Ковалев. – Москва: Видавництво: «Весь Мир», 1997. – С. 282.